

5. Vrijeme od Osmanlija do Prvog svjetskog rata

*Ustade smjelo vedri junak dana,
Smirene duše i velebna uma,
Da dijeli megdan s hordom Džingis-Kana,
Izbavi Liku od turskih zuluma.
Volja je, brate, kao ljubav žarka,
Ko kremen vjera u Mesića Marka.*

*Htjede sam dušman skovat novi lanac,
Povratit silu nevjerna barjaka.
Topot se čuo kroz Pločanski klanac,
Još razbi Marko Turke kod Kurjaka.
Zmaj otomanski razmrskane glave,
Ne dirnu više Like i Krbave.*

*Tu silni Mesić stoji na braniku
S malenom četom hrabrih graničara,
A protiv takvom ljutom bojovniku,
Slaba je vojska divljih janjičara.
Planinskog vuka ojača sloboda
Ko surog orla beskraj modrog svoda.*

*Prohujala su ljeta nepovratno
Prah čovječji Mu zemljica sakriva.
Ne mrči Njemu ljudsko pismo zlatno,
Spomenik trudbe pod kojim počiva.
Miluje dašak Jadranskoga mora,
Velebit-ploču divovskog timora.*

*Počivaj mirno u svom zavičaju,
Ljubav je Tvoja bila za njegov jaka.
Hrvati još se s ponosom sjećaju,
Ko kremen divnih starinskih junaka.
I hrvatska je usčuvala ruka,
Baštinu slavnu Tvoga Mušaluka.*

Mate Rukavina, "Lički grudobran" 1940.

5.1. Uvod

Za vrijeme okupacije Like i Krbave vođen je tzv. *Mali rat* koji je imao značajke trajnog regionalnog sukoba niskog intenziteta za sve vrijeme austrijsko-turskog razgraničenja u Lici. Gotovo stoljeće i pol dugo ratno iscrpljivanje postupno je sve više donosilo prevagu austrijskoj strani. Ona, međutim nije toliko bila rezultat krajiških vojnih uspjeha, koliko unutrašnje degeneracije osmanlijskog društveno-gospodarskog sustava, što se izravno odražavalo i u slabljenju njihove vojno-imperijalne organizacije.

Velika najava skorog rata za oslobođenje hrvatskih krajeva od turske okupacije bila je glasovita pobjeda Petra Zrinskog **1663.** godine kod **Jurjevih stijena (Zalužnica kod Otočca)**. Nakon nje dolazi do bitke kod **Sv. Gotharda** u zapadnoj Ugarskoj - 1. kolovoza **1664.**, nakon čega car Leopold potpisuje s Turcima sramotno primirje, poznato kao *Vašvarski mir*. Tim su mirom Turci prošli kao da su dobili rat a ne izgubili. Ovaj će događaj biti uzročnik poznate

Zrinsko-Frankopanske urote i njihovog tragičnog kraja. Time su za skoro dvadesetak godina obustavljene sve vojne akcije protiv Turaka.

Austrijanci shvaćaju svoju grešku tek onda kada Turci opkoljavaju **Beč**. Ipak uz pomoć “koalicije” opsada je slomljena **12. rujna 1683.** godine. Odmah nakon toga pokreću se šire vojne akcije. Spontano se dižu na okupiranom području bune naroda protiv aga i spahija.

Treba ipak napomenuti da su aktivnosti na pripremi protuturskog rata započet daleko ranije - **1583.** godine - i on je u biti plod jedne katoličke koalicije koja s sastojala od Austrije, Poljske, Venecije, pape ali i hrvatske banske vojske, zatim ustanika, hajduka i uskoka. Na okupiranim područjima bune se i pravoslavni Vlasi. Bio je to pravi domovinsko-oslobodilački rat koji se vodio od Knina, Udbine, Petrinje, Požege, Vukovara, Iloka i Slankamena.

Stotinu godina nakon Krbavske bitke odigrava se veličanstvena **bitka kod Siska - 1593.** godine - u kojoj hrvatska vojska nanosi najteži poraz Turcima, što je ujedno i najava “Oživljene, obnovljene Hrvatske”. A ta **CROATIA REDIVIVA** djelo je naših Zrinskih, Frankopana, popa Marka Mesića te brojnih naših ponosnih i hrabrih predaka. Bila je to žestoka i krvlju natopljena borba za biološki opstanak hrvatskog naroda za svaku stopu hrvatske zemlje i za svaku utvrdu.

Bitka kod Jurjevih stijena 1663. godine

U drugoj polovici 17. stoljeća slavne su hrvatske obitelji Zrinski i Frankopani bile izuzetno vezane za hrvatsku povijest. Posebno je interesantna njihova borba za hrvatske interese protiv Beča, zbog čega su dali i svoje živote. Ban i pjesnik Nikola Zrinski i brat mu Petar, neustrašivi ratnik i tragičan sudionik Zrinsko-frankopanske pobune protiv protuhrvatske politike Bečkog dvora te njihov rođak, mladi pjesnik i vitez, Fran Krsto Frankopan nestaju s pozornice hrvatske povijesti kao velikani mača i pera.

Petar je u to vrijeme imao značajnih uspjeha u borbi s Turcima. Cilj mu je što prije osloboditi posjede pod turskom vlašću, zbog čega je zagovarao ustrojavanje stalne hrvatske

Zemljovid sjeverne Like i ogulinskog područja (HDA, zbirka karata)

vojske, koja bi, dolično plaćena i zadovoljna, mogla voditi djelotvorniju oslobodilačku borbu protiv Turaka. Naravno, habsburški dvor nije prihvaćao taj prijedlog hrvatskog bana. Jedna od prvih velikih Petrovih pobjeda bila je ona izvojevana **1655.** kod Perušića. Godine **1657.**, zbog ratnih zasluga imenovan je velikim kapetanom ogulinskim, senjskim i kapetanom svega Primorja. Od toga vremena Petar na poseban način radi na obrambenoj sigurnosti primorskih luka i putova koji do njih vode iz unutrašnjosti zemlje.

Godine **1663.** započeo je “**Prvi veliki protuturski rat**”. Petar je jedva dočekaio takav razvoj događaja. Sam je odmah započeo ratne operacije protiv bosanskih Turaka. Ljeti - dakle prije jesenskog boja s Ali-pašom Čengićem - Petar je s 1500 svojih vojnika provalio u Bosnu, uništio u okolici

Bihaća sve utvrde i naselja i ugrabio veliki plijen. Na povratku, početkom kolovoza odstupnicom od 300 konjanika kod Rakovice, između Drežnika i Slunja naletio je na 1.300 Turaka koje je vodio **Deli-paša Badnjaković**. U tom srazu opet je Petar svojom osobnom hrabrošću odnio sjajnu pobjedu. Najprije je u dvoboju pogubio Deli-pašu, a potom je brzinom i odlučnim udarom razbio mnogostruko veću tursku vojsku.

U jesen iste godine provali iz Bosne Ali-paša Čengić s 10.000 vojnika i usmjeri se prema Lici i Otočcu. S tako velikom vojskom, gotovo svom vojnom silom što ju je mogao sakupiti Bosanski pašaluk, Ali-paša Čengić imao je velike ratne planove. Njegov je ratni pohod trebao vezati na sebe sve hrvatske obrambene snage i time zapriječiti pomoć koju bi Hrvati mogli poslati na ugarsko ratište. Petar je poduzeo sve da Turke pobijedi, odnosno, učinio je ono što je inače trebao učiniti karlovački general **Herbert Auersperg**. No, dok je Auersperg, na vijest o dolasku tako velike turske

Krajišnik

vojske, pohitao u Ljubljano po pomoć, a možda i bojeći se suprotstaviti tako velikoj turskoj vojsci, Petar Zrinski je velikom brzinom skupio svoje vitezove i krajišnike iz utvrda Karlovačke i Primorske krajine, među njima i naše Brinjane. Utaborio se s tom vojskom kod kule Šišmanovke u Drenovom Klancu, nešto sjevernije od Otočca. Kao iskusan vojskovođa uspijeva premoćnim Turcima nanijeti težak poraz od kojega se nisu brzo mogli oporaviti.

Put prema konačnom turskom slomu

Nakon prijelomnih turskih poraza kod Beča i Siska pokreću se uspješno šire ratne operacije u Ugarskoj, te slavonskim i ličkim dijelovima Hrvatske, što je natjeralo Turke na sklapanje mira u **Srijemskim Karlovcima 1699.** godine. Tim sporazumom Turci napuštaju Liku i Krbavu. Za ovo područje se ustrojava **1712.** godine *Velika kapetanija Lika i Krbava* kao sastavni dio Vojne krajine.

Kako je sve počelo? Sklapanjem **5. ožujka 1684.** saveza ili *Svete lige* između cara Leopolda I., poljskog kralja Jana Sobieskog i Republike Venecije, a posredovanjem pape Inocenta XI. u ratu protiv Osmanskog Carstva, u rubnim graničnim područjima stvaraju se i uvježbavaju vojne formacije koje su sposobne upadati u okupiranu Liku, pljačkajući i paleći posjede turskih aga i begova. Trebalo je, dakle, stvoriti strah i nesigurnost kod tamošnjih vlastodržaca.

Ove operacije koordinirao je i planirao austrijski **general Wassenhofen**, čiji je temeljni cilj bio osim oslobođenja Like i Krbave spriječiti mletačke pretenzije na Dalmaciju i Primorje. Karlobag je bio glavno vojno polazište za izvođenje svih vojnih operacija u Lici. Prve operacije započele su u ljeto i ranu jesen **1685.** kada su krajišnici pod zapovjedništvom karlovačkog **generala von Herbersteina** izvršili dva snažna napada. U njima je osvojen Bunić na Krbavi.

Ipak vojni zapovjednici shvaćaju da se za sveobuhvatne oslobodilačke operacije moraju bolje pripremiti. Provodi se intenzivna obuka krajiške vojske, nabavlja se naoružanje, dolaze

sa strane kvalitetni časnici. Nakon sveobuhvatnih pripreme započinju u proljeće i ljeto **1689.** vrlo intenzivne borbe. General von Herberstein u početku osvaja Novi. Da bi se u cijelosti istjerali Turci iz Like i Krbave trebale su daleko veće snage. Zato su pozvani Dalmatinci. *Serdari* (starješine) **Janković** i **Smiljanić** prodiru sa južne strane od Ravnih kotara i Zrmanje. General von Herberstein s *vojvodama* Kneževićem, Došenom, Zdunićem, Holjecom, Oreškovićem, Pezeljem i Novačićem, knezovima Jerkom Rukavinom i Dujmom Kovačevićem, te vojnicima iz Kompolja, Krmpota, Ledenica, **Stajnice**, Brloga i Otočca, i uz koordinaciju popa Marka Mesića, kreću sa otočkog i brinjskog područja (*Fras*). Ova je vojska brojila oko 3.000 ljudi (*Horvat, 35-42*).

U početku su osvojena područja od Novoga do Perušića i Široke kule, čime je Lika u cijelosti oslobođena. U srpnju na red dolazi Krbava. Osvojene su utvrde Bilaj i Bunić, a nakon tvrdokorne obrane i sama Udbina. Tijekom ovih ratnih operacija kršćanske su vojske počinile pravi kulturocid. Porušene su sve džamije, dvorovi aga i spahija, te brojni drugi objekti kulturne vrijednosti.

Pop marko mesic

Pop Marko Mesić

5.2. Pop Marko Mesić

“Mislim u utorak poiti u Liku...”

Ipak, ovdje moramo nešto više reći o jednom izuzetnom čovjeku toga vremena - duši tog povijesnog i veličanstvenog pokreta, hrabrom, neustrašivom brinjskom župniku i senjskom kanoniku, popu **Marku Mesiću (1640.-1713.)**

U vrijeme oslobođenja Like i Krbave brinjski župnik bio je upravo pop Mesić. Kao župna crkva služila je tada tvrđavna kapela Presv. trojstva. I upravo je **1689.** Marko na ruševinama samostanske crkve započeo podizati zidove buduće župne crkve Uznesenja Marijina. Tijekom izvođenja tih radova imao je dosta problema s pojedincima iz senjske biskupije. Dana **25. srpnja** iste godine piše on u Senj da su zidovi crkve već podignuti, grede, rogovi i daske nabavljeni, “*ali crkvu neće pokrivati prije nego dođe o. Marin, da mu se poslije ne bi prigovaralo da zidovi nisu dovoljno visoku*”. No prekid radova imao je važniji razlog. Marko se u to vrijeme sprema da ide poučavati i krstiti Turke u Liku, a iz Senja mu poručuju da ne prekida s gradnjom župne crkve. (*Bogović, Crkvena obnova...*)

Ipak Mesić se javlja **25. srpnja 1689.** godine, senjskom vikaru, kanoniku *Stjepanu Božiću* kako ipak odlazi u Liku i Krbavu. “*Mislim u utorak pojeti u Liku... Ovo je Crikva živa kamo ja odem i potribuje okolo onih duš truditi se (više), nego okolo crikve koja kada je početa oće se i sveršiti s vrmenom.*” Ujedno moli da bi mu jednog svećenika za pomoć dali (*Lopašić, Spomenici..., knjiga II, str. 395.*). Međutim, vikar mu u početku ne dozvoljava odlazak zbog gradnje brinjske crkve ali i drugih razloga. Obavještava **16. listopada 1689.** karlovačkog generala zašto mu to brani. Smatra da zbog njegovih velikih aktivnosti u Lici “*dva senjska kanonika Domazetović i Rubčić već preko godine danah na strošak kapitula u Brinju služuju*” (*Sladović, str 179, Lopašić, Spomenici..., knjiga II, str. 396.*)

Pop Mesić zasigurno je smatrao da se u Lici otvaraju pastoralne prilike kakvih nije bilo već nekoliko stoljeća. Ako se ukazane prilike odmah ne iskoriste, propušteno se kasnije više neće moći nadoknaditi. Marko je imao onu duboko vjerničku, domoljubnu i izrazito humanu dimenziju. Bio je on dušom i tijelom domoljub, ali je pokazao istančani osjećaj za pravdu prema svim stanovnicima bez obzira na vjeroispovijest. Nalazio je izlaz i u najzamršenijim pitanjima jednostavno zato što je bio svjestan svoje izuzetno odgovorne misije. Vjerojatno uz pritisak vojnih vlasti Mesić ipak dobiva sve potrebne dozvole iz Senja i kreće u misionarstvo.

Svećeničko dostojanstvo toga čovjeka, njegov vojnički značaj i imponirajući ugled, njegov utjecaj među stanovništvom u tim izuzetno teškim vremenima, kao i humani postupci prema zarobljenima, ranjenima i podčinjenima, mnogo su pridonijeli širenju katoličke vjere, te zaštiti nacionalnih interesa i zapadne kulture na ovim prostorima. (*Fras str 129.*)

Predaja kaže da je pop Mesić prije pohoda na Liku i Krbavu ispred stajničke kapelice na Kolišću postrojio svoje vojnike, održao im izuzetno domoljuban govor i sa njima krenuo preko Dabra i Otočca prema Lici.

Podrijetlo popa Mesića

O njegovom podrijetlu postoji nekoliko neprovjerenih teorija, poput one *po kojoj je rođen u Stajnici!* Naime, iz *Lopašićevih i Frasovih* dokumenata vidljivo je da pop Mesić svoje Stajničane najvećim dijelom uzimao za ostvarenje svojih ratnih i populacijskih ciljeva u Lici i Krbavi. To se posebno odnosi na njegova vojna djelovanja, ali i u ponovnom naseljavanju tih pustih krajeva.

O njegovom podrijetlu povjesničar **Radoslav Lopašić** kaže: “*Među viteškim porodicama, koje izgubivši svoja starinska imanja, lutahu u kraljevskoj vojsci na Krajini, spominje se već u prvo doba, kako Turci planinsku Hrvatsku pod mač okrenuše i svojoj vlasti pokoriše, i hrvatska obitelj Mesića. Ne zna sa pravo, gdje joj je iskon; ali pošto je Brinje poslije, kako je u zimi god. 1530. od Turaka opsjednuto a mjesto pred gradom sa manastirima i crkvama popaljeno, god. 1537. od Vuka Frankopana poradi bolje obrane izručeno krajiškim kapetanom kralja Ferdinanda, pa na novo naseljeno, živjeli su Mesići u Brinju, te je god. 1550. u posadi brinjskoj pod kapetanom Franjom Mudrovčićem služio Ivan Mesić, pradjed brinjskih Mesića. Ovoga su unuci bili Marko Mesić, zastavnik vojske brinjske i Blaško Mesić...*” (*Lopašić, Dva hrvatska junaka*)

Prema najnovijim istraživanjima postoji velika vjerojatnost da je pop Mesić sudjelovao u Zrinsko-frankopanskoj uroti. Zbog toga je, navodno, bio uhićen, ali je zbog nedostatka dokaza pušten je na slobodu (*Nikola Bićanić, Vila Velebita br 1 (93)/2000, str 49.*)

Lopašić bilježi da je 21. srpnja 1689. legendarni pop Mesić na ruševinama stare biskupske katedrale u Krbavi odslužio misu zahvalnicu, prvu nakon tragičnog hrvatskog poraza 1493. godine! (*Lopašić, Spomenici... knjiga III, 449-458*)

Za vrijeme biskupa **Martina Brajkovića (1698.-1703.)** pop Mesić djeluje na ličko-krbavskom području punom snagom svog intelekta i domoljublja. Bori se protiv teškog socijalnog stanja, zaostalosti, brojnih moralnih i čudorednih devijacija. Zbog općeg siromaštva i pustoši novi naseljenici su vrlo nezadovoljni. Česte su bune zbog raznih nepravdi. To je vrijeme kada je na ovim prostorima vrlo aktivna i pravoslavna crkva. Zbog toga se narod podvaja na vjerskoj osnovi. Pop Mesić bori se protiv negativnog djelovanja pravoslavnih episkopa, koji utječu na jedinstvo naroda. Da bi zbog djelovanja pravoslavnog svećenstva spriječio sukobe na terenu, biskup dozvoljava djelovanje samo onim pravoslavnim svećenicima za koje je ocijenio da su podobni. Da bi se izbjegle vjerske podjele među stanovništvom Katolička crkva pokušava stvoriti crkvenu uniju s pravoslavicima, međutim bez većih uspjeha. O ovoj problematici nešto više u VLASI.... Godine **1694.** bilježimo u Lici misionara Izidora Holjevca-Brinjanina (*Izvjješća, str 97*).

Također treba zabilježiti jedan zanimljiv događaj vezan za djelatnost popa Mesića. Kao borac u brojnim okršajima s Turcima ubijao je protivnike, što se protivilo njegovom crkvenom zvanju. Zbog toga su mu pojedini crkveni dostojanstvenici prigovarali i tražili pred papom njegovo pokajanje. I on je stvarno pošao u Rim na pokajanje. Mjeseca svibnja **1676.** godine **papa Klement X.** riješio ga je svih grijeha bulom, koja se još i danas čuva u Senju. Treba shvatiti da je Papin prvenstveni interes bio oslobođenje od islama ovih prvotnih katoličkih krajeva. U znak tih zasluga Mesić je izabran **1678.** za arhidakona i kanonika senjskog kaptola. Po odluci cara Leopolda I. (**1693.** godine), imenovan je za zapovjednika i poglavara Like, i tu je čast uživao 20 godina. (*Fras, str. 122. i 129.*)

Tijekom prikupljanja građe za ovu knjigu saznao sam od vremesnih kazivača za jedan, doduše, neprovjeren događaj. Turci su nakon ličko-krbavskih poraza u Bihać odnijeli cjelokupnu dokumentaciju o zemljišnom vlasništvu. Pošto je pop Mesić mogao podijeliti slobodne kuće, problem je bio sa zemljištem. Bez dokumentacije to se nije moglo učiniti. Uputio je paši u Bihać zamolbu da mu dostavi dokumentaciju i pošalje svoje stručnjake koji će utvrditi međe. Ubrzo je stigao pašin odgovor: "*Pošto sam ja sabljom osvojio Liku i Krbavu a ti si je sabljom časno povratio Caru, čestitam Ti na viteškoj pobjedi, vraćam Ti tražene dokumente i šaljem svoje stručnjake*". Paša je održao riječ i vratio dokumentaciju. Neka i to ostane zabilježeno.

5.3. *Gospodarsko i socijalno stanje*

Okupirana područja u oslobodilačkom ratu od **1603.-1689.** po drugi su puta opljačkana, spaljena i uništena u svakom pogledu - bila su zemlja bez stanovništva i gospodarstva. Trebalo je početi s novim naseljavanjem tih prostora, iznova izgraditi naselja, utvrde i crkve. Komorski upravitelj Antun Coronini zapisao je da "*na Udvinu još 1697. godine nema stanovništva osim što tamo dolaze na straže vojnici iz Otočca, Brinja i Brloga*" (*Lopašić, SHKR, III, 268-269*). Pojavio se problem naseljavanja oslobođenih područja koja je opet trebalo naseliti katoličkim življem, sve u cilju samostalne obrane od mogućih turskih upada. Bilo je potrebno promijeniti i etničku strukturu zbog naseljenih Vlaha iz vremena turske vladavine. I opet je na potezu pop Mesić. Uspio je nagovoriti gospodare pojedinih kućnih zadruga na brinjskom području da mu daju mlade ljude za naseljavanje. Iako je bilo otpora, pop Mesić i njegovi vojni zapovjednici uspjeli su sakupiti značajan broj ljudi iz Brinja, **Stajnice, Jezerana** i Križpolja, i tako naseliše Udbinu, Mušaluk i Podlapaču. Ovo naseljavanje na području Podlapca vodio je kapetan **Mato Holjevac**. U isto vrijeme i Otočani sa svojim starješinom Mudrovčićem naseljavaju Ribnik, Budak dio Široke Kule i Mutilić.

Popis stajničkih rodova koji su naseljavali Liku i Krbavu navedeni su za svaki rod u poglavlju “Stajnički rodovi”.

Tako su Lika i Krbava preživjele treće naseljavanje, gotovo posve novim stanovništvom. Naime, prvi stanovnici bili su Hrvati koji su se pred Osmanlijama najvećim dijelom iselili. Drugi su bili naseljeni Vlasi, Muslimani i islamizirani Hrvati. Odlaskom Turaka nastupa treće naseljavanje... Premda je car Leopold dao pismeno obećanje da će sva područja koja su nekada pripadala Hrvatskoj biti njoj i vraćena, te stavljena pod bansku vlast, Bečki dvor nije pomišljao da to stvarno i učini. Smatrao je da sve osvojeno u ratu s Turcima jeste *nova tečevina* koja pripada isključivo caru, odnosno Dvorskoj komori. To će samo produbiti sukobe između domicilnog stanovništva i vlasti (*vidi: Krajiške bune*).

Stanje na brinjskom području

I brinjsko područje se intenzivno naseljava. O tome detaljnije u poglavlju: O stanovništvu i migracijama. Slaba naseljenost, loši stambeni uvjeti, pomanjkanje kvalitetnih cesta, slaba obrada zemljišta i loše stanje stočarstva, te opća nepismenost i surovost naravi, glavne su značajke života u tadašnjem brinjskom kraju. To će razdoblje dugo potrajati. Područje će postati velika vojarna u kojem vladaju strogi vojnički zakoni.

Situacija nakon naseljavanja bila je dosta složena. Velik broj novopristiglog stanovništva nije mogao osigurati egzistenciju na oskudnom zemljištu. Iako nakon prestanka turske opasnosti oživljava ratarstvo, to sve nije moglo prehraniti ličko stanovništvo. *“U Lici praktički više nema ničega ozbiljnijeg i nema, osim zdravog zraka i vrlo oštre prirode koja stvara muževne i hrabre vojnike” (otočki župnik Vukasović, 1777.)* Da bi se poboljšalo socijalno stanje vojne vlasti poduzimaju razne mjere. To ih je natjeralo da pojedine porodice presele na okolna područja koja su pretežito naseljavali Vlasi. Nakon odlaska Vlaha iz Glibodola **1698.** tamo se naseljava desetak hrvatskih porodica iz rodova **Krznarića** iz Letinca i **Šebalja** iz Brinja. U isto vrijeme krče se šume na dabarskom području i pretvaraju u obradive površine, pa i na to područje sele Hrvati iz stajničkog, lipičkog i letinačkog područja: Bićanići, **Draženovići**, Klišanići, **Krznarići**, **Rajkovići**, Smolčići, Šebalji i Vičići.

Stanje se i nadalje pogoršava. Tadašnji prirodni resursi nisu mogli prehraniti naraslo stanovništvo. Umjesto boljitka ubrzo su se osjetile sve negativnosti neplanskog naseljavanja. Zemljište je ubrzo postalo ograničavajući faktor koji je snažno utjecao na socijalno stanje. Zavladao je velika glad i neimaština, zbog čega dolazi do iseljavanja ali ovaj puta u Slavoniju, Srijem i Ugarsku. Zabilježeni su i odlasci u *“Metke”*, dakle, primorsko područje pod upravom Venecije. Da bi spriječilo tu pojavu zapovjedništvo Vojne krajine donosi **9. travnja 1715.** odluku o ustrojavanju povjerenstva koje će istražiti uzroke iseljavanja iz Like, Krbave, Otočca i Brinja. Nakon provedene istrage povjerenstvo zaključuje da postoji dosta problema oko uspostave i organizacije vlasti na ovim područjima, ali i teškom socijalnom stanju. Vojni zapovjednici samovoljno se ponašaju prema stanovništvu. Česte su kazne (*“globe”*) poput oduzimanja stoke i slično, što je znatno osiromašivalo ionako siromašno stanovništvo. Tom se prilikom Stajnički porkulab **Miho Sertić** i jezeranski knez **Ivan Sertić** žale povjerenstvu na nedostatak soli i malene površine obradivog zemljišta. Međutim, ne navode da se stanovništvo iz ovih krajeva iseljava. Iz ovoga se vidi da su na tim prostorima postojali izuzetno veliki problemi oko osiguranja minimalnih životnih uvjeta (*Lopašić III, str. 306*).

To će teško stanje dovesti do velikih pobuna, **poput Brinjske bune iz 1693, nove Brinjske bune iz 1719. i Brinjsko-ličke iz 1746.** (*Vidi: Krajiške bune*)

Iz izvješća navedenog povjerenstva bilježimo da su na području tadašnje Like i Krbave pojedini naseljeni brinjaci zauzimali visoke položaje. Tako je u Budaku porkulab **Vuk Mesić**, u Perušiću kapetan **Ivan Mesić**, u Jošanima kapetan **Juraj Holjevac**, a u Udbini je kapetan **Ivan Mesić**.

Glad je bila čest gost na području Like. Posebno su bile oskudne **1769.** i jaka glad zbog suše **1774.** godine kada se mnogo ljudi iselilo u Slavoniju. Također se sušne i neplodne godine spominju **1782.** i **1783.** godina, a ove posljednje vladala je i goveđa kuga, što je još više osiromašilo tamošnje pučanstvo. Godine **1784.** bila je suša, u kolovozu je pao snijeg i zavladao studen od koje je uginulo dosta ovaca. Te je godine hrane za narod bilo malo, sijena za stoku još manje, ljetinu su uništili razni nametnici. Zavladao je strašna glad. Još strašnija je bila iduća godina kada u selima nije ostalo stoke, pa su ljudi morali sami orati. U kućama iz kojih su muškarci otišli u rat, orale su žene. Narod je neizmjereno patio. Srećom slijedilo je nekoliko plodnih godina kada su radali usjevi i divlje voće. (*A. Tomljenović, str. 59.*)

Vrlo sušna bila je i **1811.** godina, a u jesen su pale jake kiše koje su poplavile lička polja, a zasigurno i stajničko i okolna polja.

Zbog izuzetne teške socijale i gospodarske situacije u carstvu **1. lipnja 1815.** godine donesena je carska zapovijed br. 2387 da *“soldate u službi stojeće moraju njihove kuće (zadruge) hraniti.* (*A. Tomljenović, str. 63.*) To je još značajnije opteretilo ionako siromašno stanovništvo.

Ličani su često stradavali od raznih bolesti koje su donosili vojnici iz ratova ili su bile posljedica teških životnih uvjeta. Uz svakodnevnu tuberkulozu, ponekad su se javljale epidemije zaraznih bolesti. Takva je bila epidemija kolere **1835.** godine, *“koja se pojavila najprvo u Liki zemlji”* (*A. Tomljenović, str. 63.*)

Možemo zaključiti da je u vremenu poslije velikog naseljavanja ovdje vladala izuzetna bijeda i vrlo složeni odnosi sa vojnim vlastima.

5.4. Vrijeme vladavine Karla VI. i Marije Terezije

Uvod

Vladavinom habsburških vladara 18. stoljeća- **Karla VI. (1711.-1740), Marije Terezije (1740-1780), i Josipa II.** Počinju se provoditi reforme u duhu cjelokupnog napretka monarhije. Reforme provodi strogi upravni aparat. U to su vrijeme Hrvati bez jedinstvenog vodstva, bez povezane organizacije, društveno rascjepkani, bez dosežnih vidika i sposobnosti za ocjenjivanje reformskih koristi i šteta. Otpor reformi je više instinktivan nego li opravdan. Razvija se novi sustav školstva i manufakture, osobito drvne na ličkim prostorima. Dakle, u zemlji se osjeća jedan veliki napredak.

Upravni sustav u Krajinu u to je vrijeme suvremeniji nego li u Banskoj Hrvatskoj provincijalu. Sam krajiški militaristički sustav, kako je god bio nepovoljan s hrvatskog nacionalnog interesa, ipak je bio pozitivan u dvije stvari: *prvo, naučio je ljude raditi, i drugo, u Vojnoj krajinu nadarenost i sposobnost, a ne podrijetlo, odlučuju o društvenom napretku pojedinca.* Tome je pogodio sustav krajiškog školstva, koje je za tadašnje prilike kvalitetno organiziran zbog vojnih potreba. Ovime je krajiški narod nesumnjivo postao napredniji od onoga pod vlašću *«staleža i redova».*

Uz ovakav društveni razvoj trebalo je reorganizirati i zastarjeli vojni sustav. U to vrijeme europske velesile mijenjaju nefunkcionalnu organizaciju vojske i način ratovanja. Uzrok tome je stvaranje novih oružja sa velikom vatrenom moći, poglavito modernijeg topništva i pješačkog naoružanja. To je ujedno vrijeme kada turska moć nepovratno slabi.

Reorganizacije vojnog i civilnog sustava u Vojnoj krajini

Godine **1701.** južna Hrvatska podijeljena je na dva upravna dijela. Jednim će dijelom upravljati Vojna krajina a drugim "*nutarnjo-austrijska dvorska komora*" (careva financijska oblast) Toj će komori pripasti **Senj, Otočac, Brinje, Dabar, Jezerane i Stajnica** sa svim područjem Krajine sjeverno od planine Kapele.

Vrijeme koje će nastupiti opteretiti će stanovništvo brojnim problemima. Prema izvješću senjskog biskupa Benzoniya iz **1741.**, što ga je poslao u Rim, on se opravdava da predmetno izvješće nije mogao ranije dostaviti iz razloga što se "*na se na ova područja 1731. širila kuga iz Bosne, 1734. zbog Lombardijskog rata u kojem su mnogi vojnici morali otići na bojište, i 1737. zbog rata s Turcima*".

Kako su se povećale potrebe Carevine za kvalitetnom vojskom zbog mnogobrojnih ratova trebalo je u cijelosti reorganizirati vojno-civilni sustav. Vojska je trebala postati operativna a ne nekakva prostorna cjelina (milicija) (*Fras, str. 42.*) Cilj je vojne reorganizacije dobiti lake pješačke postrojbe koje će biti mobilne i uporabljive daleko izvan područja ustroja. Osim toga trebalo je osposobiti i civilnu strukturu za novonastale potrebe, osobito u borbi protiv razbojnika, razvoju školstva, uvođenje obrta i ostalog. Htjelo se podići sustav života na višu razinu.

Godine **1746.** princ **von Hildburgshausen** reorganizirao je vojni sustav Gornje krajine, ukinuvši postojeće kapetanije i ustrojio četiri pješačke (*infanterijske*) pukovnije - graničarske regimente - *Grenzregiment: Lička-broj 1* sa sjedištem u Gospiću, **Otočka-broj 2, Ogulinska-broj 3** i **Slunjska broj 4**, s ukupno **18.181** vojnika. (*Fras, str 41.*) Brinjsko područje tada je pripalo Otočkoj pukovniji. Niže ustrojbene cjeline bile su satnije - *kumpanije*. Za stajničko područje bila je nadležna *Jezeranska kumpanija*. U tadašnjoj Ličkoj pukovniji spominju se satnici **Miko, Jure i Dane Holjevac, Ive i Marko Mesić**. To su zasigurno potomci ranije raseljenih Brinjana. U Lovincu tada bilježimo prezimena **Rajković i Smolčić** koja su također porijeklom sa brinjskog područja (*M. Japunčić: «Lovinački kraj», Zagreb 2000.*). Ova će reforma biti uzrokom bune na području Brinja (*vidi: Krajiške bune*)

Treba napomenuti da je nova vojna organizacija nametnula tamošnjem stanovništvu vrlo proturječne mjere. Vojnom službom željelo se obuhvatiti gotovo svakog sposobnog muškarca, što je u praksi značilo veliko smanjenje proizvodnog rada pučanstva. Muški dio postao je redovita vojska, uvijek spremna za izvršenje borbenih zadaća, uglavnom po raznim europskim bojištima. Zemljoradničkim aktivnostima izdržavaju sebe, svoje obitelji i cijelu krajišku vojnu infrastrukturu. Naime, zemljišni posjedi smatrali su se prema krajiškim pravima (*Granitz-Rechten*) iz **1754.** godine vojnim lenima, a krajišnici njihovim korisnicima. Ovime je Krajina pretvorena u prinudni sustav, dehumanizirani svijet, u kojem je pojedinac imao malo prava ali zato puno obaveza.

Narodni sudovi zamijenjeni su vojnim. Ustrojene su stalne bojne postrojbe (*Feldtruppen*) kao temeljni ustrojbeni dijelovi redovne krajiške vojske. Popisano je i unovačeno kompletno ljudstvo od 16. do 60. godine života, koje je podlijegalo vojnoj obavezi. Obveznici su raspoređeni u bataljune (*Feldbataillonen*) kao privremene sastave, koji su se prema potrebama ratnih zadaća ustrojavali i raspuštali.

Odvajanje od Otočke i pripajanje Ogulinskoj pukovniji

U cilju ravnomjernijeg opterećenja pojedinih područja sa vojnim obavezama dolazi do potreba za novom reorganizacijom vojno-krajiškog sustava. U vojni sustav uvedeno je

Vojna zastava Ogulinske pukovnije

Reorganizacijom vojske iz godine **1860.** u svim krajiškim regimentama uvodi se dodatno jedan odred šerežana za unutrašnju redarsku službu (*Valentić, Vojna krajina...*). Vojnički sustav u Krajini zasnivao se na satniji, od koje, u pravilu, kreće svaki korak u nekom poslu. Satnija je bila ne samo vojnička, već i upravna i sudbena jedinica. Sva se lokalna vlast nalazila u zapovjedništvu satnije, koje se dijelilo na vojničko i vojničko-upravno osoblje. U zadružnim i drugim civilnim raspravama sudio je kapetan pomoću tzv. *seksija* koje su se sastojale od nekoliko seoskih starješina (*Dujmović, str. 72*). Kapetan je bio ovlašten suditi na kazne koje su se izvršavale u satniji, na “rešt” ili “batine”. Zanimljive su bile kazne batinanjem, odnosno trčanja “*kroz šibe*”. Na šibe osuđeni vojnici morao je trčati kroz dva reda postrojenih vojnika. U redove je bilo postrojeno do 300 vojnika, postrojenih jedni nasuprot drugih, svaki s brezovom šibom u ruci. Kažnjenik je golih leđa do pojasa na zapovijed morao brzo trčati. Svaki vojnici ga je šibom po leđima morao udariti, ako nije dobio bi batine. Trčanje se obavljalo onoliko puta na koliko je osuđenik osuđen. Dvanaest trčanja bila je gotovo smrtna kazna. Poslije prvog trčanja leđa osuđenika bila bi modra, poslije drugog krvava, a poslije trećeg i četvrtog otpadali bi komadi kože i mesa. Često bi zbog toga okrivljenima, ali i vojnicima u redovima pozlilo.

U zapovjedništvu je bio časnik-ekonomist koji je ubirao porez i isplaćivao plaće vojnom osoblju. Satnije su bile podijeljene, u pravilu, na četiri “*fertalja*”, a na čelu svakog stajao je najčešće zastavnik.

topništvo i specijalni strijelci kao novi rod vojske. Godine **1765.** od Otočke pukovnije odvajaju se i pripajaju **Ogulinskoj pukovniji** mjesta: Krmpote, Ledenice, Brinje, Krivi Put, **Jezerane, Stajnica, Križpolje, Prokike** i Vodoteč. Stajnica je pripadala pod treću satniju-kumpaniju, čije je zapovjedništvo bilo u Jezeranama. Tada su u Stajnici stalno boravila dva krajiška časnika (poručnik i natporučnik). U njoj je bio i vojnički magazin kod današnjeg Dvora, koji se sastojao od tri velike zgrade. U njima se čuvala hrana za graničare i vojna oprema. Godine **1769.** uveden je njemački vježbovnik.

Vojnik Ogulinske pukovnije (regimente)

Gospodarsko stanje u 18. stoljeću

Gospodarsko i socijalno stanje u državi pomalo napreduje. Posebna se pažnja poklanja gradnji prometnica kao temelja za razvoj trgovine. I na našem području dolazi do gradnje modernih cesta. Najveća cestovna gradnja *jozefinizma* bijaše cesta Karlovac-Senj; građena **1770-1779.** koju je gradio **bojnik Struppi.** Veliki broj naših Stajničana radi na ovom projektu. (*Vidi: Razvoj prometa*)

Postojeća cestovna infrastruktura, osobito na pravcu Karlovac-Senj, koristila se i za intenzivan poštanski promet. Tako je 80-ih godina devetnaestog stoljeća u Jezeranama izgrađena poštanska postaja (*Kambiatturs Stazion*). Susjedne su izgrađene u Josipdolu i Vratniku. (*Ž. Holjevac*)

Važan izvor prihoda u tadašnjoj Stajnici bila je eksploatacija i trgovina drva. Šume Vojne krajine se u izvorima 18. st. nazivaju "*Kammergut*" (komorno dobro), što znači da su dio privatnog vlasništva vladara. U to se vrijeme šumama vrlo loše i nesavjesno gospodarilo. Godine 1746. Karlovački je generalat preuzeo brigu upravljanja i gospodarenja šumama na ovom području, sve u cilju da se uvede red. Donesena je regulativa po kojoj su se šume eksploatirale i njima upravljalo. Sve su šume kartirane, odnosno snimljeno je postojeće stanje kao temelj za daljnje upravljanje. Prema inspekcijskim izvješćima "*šume su guste, neprohodne i oštećene zbog nekontrolirane sječe. Stanovništvo sječe drvo za gradnju svojih nastambi, ogrjeva i pravljenja oruđa za svoje potrebe. Iako su imali pravo na dio besplatnog drva, oni sijeku bespravno, svojevrijem i ne brinu se za redovito čišćenje i ponovno sadenje mladica.*" (*Gruenfelder, Senj i Karlobag..str. 142-144.*) Treba napomenuti da su šume tada bile izvor brojnih sukoba interesa, zbog čega je moralo intervenirati godine **1768.** i Dvorsko ratno vijeće. Ono odlučuje da se prezelo i nekvalitetno drvo može koristiti za potrebe stanovništva za dobivanje *ugljena i vapna.* Iz ovoga je vidljivo da su se naši preci intenzivno bavili eksploatacijom šuma i da su značajnim dijelom od toga živjeli.

Car Josip II. proputovao je **8. svibnja 1775.** godine kroz Jezerane u Liku. Začudio se da zbog dugotrajne zime još u poljima nije ništa zeleno. Tada je oslobodio katoličke Ličane svih daća svećenstvu. U to vrijeme puk je dosta teško živio. Bori se na razne načine da povećaju prihode sa usitnjenih posjeda. Zbog toga dolazi do raznih zabluda, poput one iz godine **1786.** godine kada su masovno ubijali vrapce kao štetne ptice. Zbog toga namnožiše se kukci i druge štetočine. Zbog toga morao je intervenirati **car Josip II,** koji je zabranio ubijati vrapce, jer se uvidjelo da oni prave više koristi nego štete.

Godine **1787.** spaja se u Žutoj Lokvi "**Dalmatinska cesta**" (Gospić - Otočac) na "Jozefinu" (Brinje - Senj).

Veliku promjenu u ishrani stanovništva donijet će uvoz krumpira i kukuruza sredinom 18. st. Obje će se kulture ubrzo udomačiti pa će postati, uz tradicionalne žitarice, temelj ishrane cjelokupnog stanovništva.

5.5. Stajničke kućne zadruge i organizacija života u naseljima

U novijoj literaturi postoji dosta materijala o razvoju kućnih zadruga. Ona je bila temeljna društvena zajednica u naseljeničkom društvu. Postupno je zakonski "zaštićena" čak i od vlastitih razvojnih potreba. Krajiškom su stanovništvu posredstvom apsolutističke države

nametnute velike i brojne obveze, među kojima je najizrazitija stalna vojna služba odraslog muškog stanovništva. Te su obveze bile u suštini veće nego li kmetova u susjednoj - "civilnoj Hrvatskoj". Cilj dvorske politike bio je jasan: Vojna krajina treba postati što uvježbanija vojna sila, koja će biti neovisna od Ugarske, Hrvatske i Slavonije. Izdvajanje krajiškog prostora u zatvoren sustav imalo je najteže posljedice u Hrvatskoj. Svi razvojni tokovi od sredine 18. pa do sredine 19. stoljeća bili su u ovom području bitno usporeni i ovisni o jačim stranim središtima. To će u biti dezintegrirati hrvatske zemlje zbog ekonomske prisile (*Roksandić*).

Naziv »zadruga« ili »kućna zadruga« ili »kuća« podrazumijeva osobitu ustanovu zajedničkog života, širu od biološke obitelji. U početku su zadruge imale relativno malo članova. Sredinom 18. st. prosječna veličina stajničke zadruge kretala se oko 8 članova. Porastom broja stanovništva tijekom 19. i početkom 20. st. zadruge postaju brojnije i u nekima se znalo naći i 30-40 osoba, od kojih je oženjeno bilo 7-8 osoba. Nije rijedak slučaj da je bilo i po nekoliko udovica sa djecom i ratni invalidi. Djece je znalo biti 15-oro pa i više. Ovakva organizacija zahtijevala je jaku osobu na čelu a to je bio *gospodar* zadruge. On je raspoređivao i kontrolirao sve aktivnosti i krojio pravdu među zadrugarima. Uz njega, druga je osoba po značaju bila *planinka* tj. *gospodarica* koja se brinula za poslove u kući, pazila na djecu, brinula se za živad i stoku, i raspoređivala poslove za ženske članove zadruge. Naime, poslovi su bili raspoređeni na muške i ženske. U zadruzi je bio po jedan čoban, govedar i konjar. Muški su kosili, sjekli drva, orali i branali, a žene su sadile krumpir i nagrtale ga, sadile kukuruz, okapale ga i brale, a zimi tkale i prele. Gospodar je kod stola dijelio hranu, a planinka kruh. Nakon prethodnog dogovora sa zadrugarima gospodar je odlučivao i o kupovinama vodeći računa da svi članovi zadruge budu jednako zadovoljeni. Pojedinačne uštedevine također su bile moguće, ako su se zaradile izvan zadruge, pa su se zato i zvale *prčija*. Zadruge su morale uzdržavati svoje članove na graničnoj stražbojišnici (tzv. kordunu), a kao odštetu za svakoga pripadnika dobivali su od države 12 florina.

Vojnik u vrijeme oslobođenja Like i Krbave

Organizacija naselja i običaji u njima

Do 19. stoljeća glavnu ulogu u organizaciji života u naseljima imaju knezovi. Kasnijom reorganizacijom sustava u funkciji tadašnje seoske uprave birani su od strane seljana **starješine** (po stajnički - "*starešine*"). S takvom lokalnom samoupravom ući će se u 20. stoljeće. Starješine su zastupali interese sela kod vojne i crkvene vlasti, organizirali su zajedničke seoske aktivnosti poput održavanja putova, čišćenja snijega, održavanje bunara i ostalog. Starješina sela sa svojim pomoćnicima predstavljao je jednu vrst lokalne samouprave. Uvedene su radne obveze za sve posjednike.

Mladići su se mogli ženiti s 18 navršenih godina a djevojke s 16, pri čemu se svaki momak morao dokazati da je prethodno zasadio 6 do 8 voćaka ili drugog drveća.

Krajiške satnije brinule su se na svojem području i za izvanbračnu djecu, čije je majke narod posprdno nazivao «soldakuše». Djevojke bi na posebnim i uočljivim mjestima ostavljale djecu, koju bi ujutro pronašli vojnici. U satniji nisu istraživali tko je majka djeteta štiteći tako njezinu i djetetovu čast. U slučaju da se saznao identitet tih žena čekao ih je prezir i poniženje, ostavši bez ikakve zaštite i mjesta u obiteljskoj kući, takva je žena morala ići *“u goru ili vodu”*.

U zadrugama je istaknuta uloga pripadala ženama. Za vrijeme ratnih pohoda one nose sav teret funkcioniranja zadruge i poljodjelstva - jedinog izvora preživljavanja. Prisiljene su raditi najteže fizičke poslove. Ipak, u biti žene su bile u podređenom položaju u odnosu na muškarce. Muževе su morale štedjeti za borbu. Život u tadašnjim zadrugama bio je izuzetno težak. Zadržna podjela rada temeljena je na jasnom razgraničenju “muških” od “ženskih” poslova. Prema tadašnjim svjedočanstvima *“sirote Ličanke obavljaju sve zemljoradničke poslove. Kao teže spominju se oranje plugom bez točkova! Osim ovih poslova obavljaju i sve svoje “ženske” poslove. Naročito se od preslice nikad ne odvajaju. Najteže i najprostije poslove u zadržnom gospodarstvu mora raditi najmlada žena, tako da žene neizbježno brzo propadaju. Njihov životni vijek zasigurno je kraći nego li u muškaraca.”*

Žene su zasigurno bile neobično marljive i svestrane, da rade danju u kući i na polju, a noću predu i tkaju. Iz toga vremena postoji narodna poslovice: *Kuća ne stoji na zemlji, nego na ženi*”. Položaj žene osobito se pogoršao kada je uvođenjem kukuruza i krumpira morala preuzeti i velik dio poljskih radova, koje prije početka 19. stoljeća nije morala obnašati. Ovakvim načinom života bili su šokirani francuski časnici, koji su tadašnji život naših predaka opisali kao *“barbarski”*. (Roksandić). Prekomjerna opterećenost žena u gospodarstvu utjecala je na promjenu njihove naravi, što se snažno odrazilo na potiskivanje osjećajnosti, zbog čega najviše trpe njihova djeca.

Odnos muškarca prema ženi također je bio nehuman i ponižavajući. Nikad je nije časnو imenovao, već bi rekao *«da prostitute, moja žena»*. Žene su često sa svojim muževima išle na položaje prilikom nenadanih turskih provala. Zasigurno su gubici uslijed toga bili dosta veliki. Velike neprilike pričinjavale su razne turske skupine, koje bi nenadano napadale naše vojnike i ostali živalj. U takvim slučajevima vodila se ogorčena borba na život i smrt. Naši preci nisu htjeli živi pasti u zarobljeništvo, već bi radije odabrali smrt!

Ličanka sredinom XVIII. stoljeća

Način stanovanja

Kakvi su bili stambeni uvjeti u Stajnici oko **1750.** godine?

Možemo reći: izuzetno loši. Kuće su bile pletare ili brvnare pokrivene slamom ili rjeđe «šimlom». U većini slučajeva nisu imale prozore i dimnjake. Svaka kuća nosila je zadržni broj zbog vojne evidencije. Da bi se spriječila velika sječa šuma za gradnju krajiške vlasti naredile su stanovništvu da gradi zidane kuće od kamena kojega je bilo u izobilju. Većina takvih nastambi ima samo jednu prostoriju u kojoj se hrani i spava, koja je ujedno i štala i ostava! U sredini je udubljeno ognjište, a oko njega nešto niskih sjedala. Uz zidove su ležajevi (ako ih ima), te nešto pokućstva i oružje. Prostorija je uvijek prepuna dima. Prema nekim opisima ovih krajeva, kuće siromašnih obitelji slične su “*prebivalištima divljaka*”. Dimnjake su imale jedino javne zgrade i zgrade časnika na Kolišću. Bila je razlika između starosjedilaca i doseljenika u imovnom stanju i načinu života. Pojedini starosjedioci imali su u sklopu dvorišta više zgrada, što govori o njihovom boljem imovnom stanju. Vrlo bogata bila je obitelj Vučetić. Imali su velike posjede i mlinove. Movrići su imali također velike posjede kod Dvora i mlin, kao i Sertići na Kolišću. Oni su zasigurno imali uređene sobe s pećima.

Veliki dio zemlje slabo se obrađivao ili je bio zapušten, iz razloga što je muška radna snaga bila često na ratištima. Najveći su izdaci za prehranu stanovništva. Posebno je teško stanje bilo u vremenu **1788. do 1791.** jer je ovaj prostor bio poprište velikih ratnih operacija u sklopu **Austrijsko-turskog rata** koji je trajao do 1790. godine, kada je potpisan za Austriju nepovoljan **Svištovski mir**. On je bio plod nepovoljnih unutrašnjih i vanjskopolitičkih okolnosti u svezi s odjecima Francuske revolucije i najavama francuske osvajačke ekspanzije. Došlo je do posvemašnje zapuštenosti zemlje, uništenja stočnog fonda, pljačke skladišta hrane, vrlo veliki gubici stanovništva ali i priljeva bosanskih izbjeglica.

U vremenu **1805.-1813.** stanovništvo je u stalnoj novčanoj oskudici i nestašici žita zbog ratova s Francuzima. Rat je značajno opteretio tamošnje stanovništvo. U samoj zadruzi zbog niskog životnog standarda proizvodilo se uglavnom sve za životne potrebe: hrana, odjeća, obuća, sredstva za rad i ostalo. Nije bilo nekih posebnih potreba za razvojem obrta osim trgovine. Trgovišne povlastice dobilo je Brinje **1764.** godine, na koje su vezane sve društvene, upravne i gospodarske aktivnosti ovoga područja. Ove su povlastice ukinute već **1787.** godine (Ž. Holjevac)

Opet nove reforme

Posebno je važna krajiška reforma iz **1807.** godine koja je preživjela i francusku vladavinu. Tom je reformom napokon uređena krajiška uprava koja je obuhvatila pravosuđe, školstvo, redarstvo, crkve, financije, privredu, promet - dakle sve dijelove društva-dakako sve u vojničkom obliku i stezi. Stanovnici Vojne krajine podijeljeni su u dva razreda: vojnike i osobe koje su obnašale samo ograničenu vojničku službu, te nove naseljenike - negraničare i građane. Uveden je i novi porezni sustav koji je predviđao određen zemljišni, obrtni, trgovački, mlinarski porez, porez na služinčad i porez na dohodak. Ovime je područje Vojne krajine u prvoj polovici XIX. stoljeća jedini dio hrvatske zemlje, koji uživa suvremenu organizaciju tadašnje zapadne Europe. Zbog toga počinje cvjetati trgovina stokom, drvnim i poljoprivrednim proizvodima.

U Stajnici se povećavaju poljoprivredne površine, zbog brojnog stanovništva više za osobnu prehranu a manje za prodaju. Regulira se potok Jaruga, gradi se “*Nova cesta*” od

Dvora prema starom zaseoku Mesići (danas Dumenčići) Na potoku Jaruga izgrađen je kameni most. Prema kazivanju naših vremenih kazivača na kameno ploči stajala je godina izgradnje "1807." Također se sjećaju "Majoričinog mosta" koji je išao na Mesićevo vrilo i dalje na Štefaniće i Holjevice. Gradila ga je, navodno, svojim donacijama žena nekog majora koja je bila grofica. Vjerojatno se radi o nekoj ženi iz obitelji **Mesić** (major Ivan) ili **Draženović** (major Stjepan).

Kućarenje

Na ovim područjima početkom 19. stoljeća bilo je razvijeno tzv. kućarenje. Kućarima (*Hausieren oder Kalagyer*) su se nazivali trgovci koji su povremeno prodavali robu, stoku, voće i poljske plodine idući od kuće do kuće. Kućarenjem su se osobito bavili Kranjci (stanovnici Kranjske), Židovi, čak i ljudi iz slovačkih županija i drugih ugarskih krajeva te mnogi obrtnici i razni špekulanti koji su živjeli izvan Vojne krajine. Patentom cara Josipa II. od 4. lipnja 1787. godine kućarenje je ograničeno samo na sajmove. Međutim, ovaj patent nije vrijedio za područje Vojne krajine nego samo na austrijske nasljedne zemlje (*Erbländer*).

Da bi zaštitili tamošnje trgovce vojni zapovjednici donijeli su zapovijedi kojima su ograničili ovu djelatnost. Prema odredbama Dvorskog ratnog vijeća od 21. siječnja i 2. svibnja 1801. godine, kućari su u Vojnoj krajini mogli prodavati na sajmovima samo one proizvode koje su sami proizveli. Međutim, ove propise nitko nije poštovao pa su vojni zapovjednici zahtijevali od Glavnog zapovjedništva potpunu obustavu kućarenja s obrazloženjem da se narod može opskrbljivati s nužnom robom u ovlaštenim prodavaonicama. Kućari su optuženi i za varanje krajiškog puka. (*Holjevac*).

5.6. Francuska uprava

Kasno 18. stoljeće bilo je doba preokreta u mnogim dijelovima zapadne hemisfere, preokreta koji se, izravno ili neizravno mogu pripisati previranju ideja poznatih pod pojmom prosvjetiteljstva. Te ideje - odraz potreba i napetosti društva zahvaćenog promjenama - temeljile su se na novim znanstvenim spoznajama 17. stoljeća koje su poticale novu vjeru u razum i napredak. Francuska je revolucija bila odlučna prekretnica u povijesti Europe. Njezina snažna afirmacija osobnog dostojanstva, bez obzira na vjeru i podrijetlo, nadahnula je ljude i udarila trajan pečat idejama i institucijama po cijelom svijetu. Ona je razorila stari režim i bila je veliki katalizator promjena u Europi, poglavito kod pojave liberalizma, samouprave i nacionalizma, koji su postali središnjim temama europske povijesti u 19. st. Ona će u konačnici dovesti i do pojave Napoleona...

Napoleonski ratovi vođeni u Europi u prvih petnaest godina 19. st. imali su velikog utjecaja na zbivanja u Hrvatskoj. Pojedine hrvatske pokrajine, napose one na zapadu, među kojima i sadašnja Lika, bile su poprištem brojnih ratnih operacija koje su doslovce opustošile područje. Zavladao je totalna anarhija i devastacija prostora sve dok nije uspostavljena nova vlast.

Napoleon je izazvao brojne ratove širom Europe. Oni su uvukli **1792.** u ratni vihor i ličke graničare, koji odlaze na daleka bojišta u Njemačkoj i Nizozemskoj, te potom u Italiji **1796.** godine. Posebno se ističu u bici kod **Arcole**. Nakon nekoliko teških austrijskih poraza dolazi do sklapanja primirja. Požunskim mirom Napoleon je dobio i pravo korištenja vojne ceste

od Venecije do Dalmacije preko Hrvatskog primorja, Senja, Otočca i Gospića. Odredbama Bečkog mira sklopljenog između Austrije i Francuske **14. listopada 1809.** godine, a nakon Napoleonove pobjede nad austrijskom vojskom kod **Wagrama** na Dunavu **6. srpnja 1809.** godine, Austrija je morala Francuzima odstupiti još i užu Hrvatsku između desne obale Save do Jasenovca, i lijeve obale Une. Od tih i nekih dijelova današnje Slovenije i Austrije ustrojena je posebna upravna oblast zvana **Ilirske provincije** (*les Provinces Illyriennes*) sa sjedištem u Ljubljani. Dio te provincije činit će i Vojna krajina, čiji se status neće bitno mijenjati, jer će je Francuzi zadržati kao vojno područje, a nazvat će ga "*La Croatie militaire*" - *Vojnička Hrvatska*. Zaslugama Napoleona godine **1797.** nestaje Venecije s hrvatskih područja, čime se stvaraju pretpostavke o donekle "*obnovljenoj Hrvatskoj*".

General Mate Rukavina krajiškom vojskom zaposjeda Dalmaciju i podvrgava je vlasti carske Austrije. Međutim, nakon poraza carske vojske kod **Austerlitz**a ona će biti predana Francuzima nakon sklopljenog mira u Požunu **1805.** godine. Naknadnim ratovima i austrijskim porazima našle su se godine **1809.** Lika i Krbava pod vlašću Francuza...

Bitka kod Brloga

Ulazak francuske vojske na područje Hrvatske nije prošao bez sukoba i ratova. To je posebno bilo izraženo na području Like. Čitavim putem povlačenja austrijske vojske vode se teške bitke. Tijekom ljeta i jeseni **1809.** godine vode se na ovim prostorima ogorčene borbe između Francuza i Austrijanaca. Lika je trebala postati brana za prodor Napoleona prema sjeveru.

U ožujku iste godine, kada je započeo pokret Marmontove vojske iz Dalmacije prema Lici, Krajišnici su odmah zaposjeli strateške položaje na svim pravcima prema Dalmaciji. Već **30. travnja** izbio je sukob na Kamenom mostu kod mjesta Prevjesa na dalmatinskoj granici. U tim borbama austrijske snage izgubile su zapovjednika **generala Stojčevića**. Nakon borbi u Lici, nadmoćnija francuska vojska potisnula je krajišnike prema brinjskom području.

Kod **Brloga** dogodila se **25. svibnja 1809.** jedna važna bitka između austrijskog Opservacijskog korpusa u povlačenju i snaga francuskog generala Marmonta. U austrijskom Korpusu ratovali su pripadnici Ličke regimente, te pričuvne bojne Ličke, Otočke, **naše Ogulinske** i Slunjske regimente, ali i još neke manje postrojbe (*Roksandić*). Zbog velikih ratnih operacija u Italiji, gdje su angažirani vojnici mladih godišta, austrijske su se snage pretežno sastojale od staraca i dječaka, golih i bosih, bez vojničke odore, kvalitetne obuke, slabog i zastarjelog naoružanja. Zapovjednik krajiških snaga bio je pukovnik **Matija Rebrović**. Austrijski zapovjednici na brzinu organiziraju obranu kod Brloga, kako bi omogućili organizaciju druge crte obrane na prijevoju Kapela. Pukovnik Rebrović glavninu svojih snaga postavio je na cesti Otočac-Žuta Lokva, u tjesnacu zapadno od sela Brlog, a pomoćne na obližnjem brdu Škamnica. Da bi što prije porazio protivnika, Marmont je glavnim snagama nastupao preko Škamnice i prinudio puk. Rebrovića da prebaci još jednu bojnu sa glavnog pravca na pomoćni. U tim teškim borbama Austrijanci su uspjeli zadržati Francuze i omogućiti da se njihove snage izvuku preko **Brinja** i **Jezerana** prema Kapeli, gdje je organizirana obrana koju Francuzi nisu uspjeli probiti.

Braniteljima nije stigla pravovremena pomoć iz Karlovca, jer se austrijski vojni sustav očito raspao. Uspjehu Francuza u ovim operacijama pogodovali su i Turci koji su upadali u nebranjeno područje, pričinivši velike štete, koje **Fras** procjenjuje na 2.742.603 fl. što je u ono vrijeme bila golema svota.

Zbog opasnosti od prodora Francuza ispražnjena su vojna skladišta koja su se nalazila kod današnjeg Dvora u Stajnici, a zasigurno je bilo i drugih negativnih pojava.

Brinjaci u francuskoj vojsci

Glavni Napoleonov cilj bio je da se preko "Ilirskih provincija" stvori novi trgovački put na istok, koji će biti pod njegovim nadzorom. Ovime je htio omogućiti izravnu dobavu robe iz Levanta i istodobno razbiti austrijski monopol i onemogućiti posljedice engleske blokade. Taj put išao je pravcem Pariz-Ljubljana-Hrvatska Kostajnica-Istambul-Izmir. Prema Kostajnici, najbitnijoj prometnoj točki toga vremena u Hrvatskoj, slijevaju se svi cestovni pravci. Zbog toga se grade nove ceste, organizira promet i poštanska služba. Ličko područje dobiti će na prometnoj važnosti, osobito Senjska luka i ceste koje gravitiraju prema njoj. I brinjski se kraj u to vrijeme značajno razvija. Francuzi su 1811. godine opet uspostavili poštansku službu od Karlovca do Gospića preko Jezerana.

Iako je službena francuska vlast bila mnogo liberalnija od većine tadašnjih europskih zemalja, u Lici je ostavila uglavnom stari sustav jer je on efikasno držao narod u pokornosti. Narod je to prihvatio, te je nakon klicanja jednome kralju počeo jednako "srdačno" klicati njegovu dojučerašnjem neprijatelju. Generalni vikar senjske biskupije dočekaio je Francuze kod Sv. Križa u Senjskoj Dragi i patetično je pred njima uskliknuo: "Etiam nos sumus Galli!" (I mi smo Francuzi!). Okoristio se, naime, jednim mišljenjem prema kojemu su Senj osnovali Senonski Gali. Za nekoliko godina prestat će klicanje nepobjedivom Napoleonu i ljudi će morati ponovno otkrivati svoju staru ljubav-Austrijsku Monarhiju i njezino presvijetlo veličanstvo. Ipak su te promjene utjecale da naši preci shvate kako nije najvažnije slijepo vjerovati i biti privržen samo jednoj vlasti i jednom načinu vladanja (Bogović).

Vojni ustroj nije se bitno promijenio. Od postojećih krajiških pukovnija Francuzi su ustrojili *Regiments croates* ili *Regiments de chasseurs Illyrie* (ukupno 16.518 vojnika), dakle pukovske snage. **Ogulinski puk** nosio je broj 3. Zapovjednici pukova bili su Francuzi a njihovi pomoćnici lokalni časnici. Dekretom iz 1810. Ilirija je podijeljena u dvije divizije: 1. divizija u Ljubljani, koja se sastojala od četiri hrvatska puka, među kojima i Ogulinski, a 2. divizija u Zadru, u čijem su sastavu bili Otočki i Lički puk, te postrojbe iz Dalmacije.

U Karlovcu je osnovana trupna škola za lokalne mladiće, uglavnom djecu časnika gdje su uz ostalo, učili i strane jezike, prije svega francuski, talijanski i latinski. Nadareni mladići odlazili su u časničke i dočasničke škole u Francusku. Prema vojnim evidencijama iz 1811. u tadašnjim francuskim regimentama susrećemo dva časnika s prezimenom **Božičković**, tri sa

Vojna Hrvatska (Izvor: Roksandić)

Krajišnici u francuskoj vojsci

Međutim, krajišnici, koji su najvećim dijelom bili Hrvati, bili su u vrlo lošim, neprijateljskim odnosima s Crnogorcima, tako da do pada nije došlo. Gradske ključeve predali su povjereniku austrijske vlade, zaključujući da će Francuzi uskoro doživjeti krah, što se na koncu i obistinilo.

Napoleonova propast

Godine **1812.** ustrojeni su na području Vojne Hrvatske 1. i 3. hrvatski provizorni puk (regimenta) (*Rgiments provisoires croates*) koji će sudjelovati u pohodu na Rusiju u sastavu Velike armije. Prikupljanje snaga za ovu neuspjelu i tragičnu avanturu započelo je u veljači iste godine, kada je Trst napustio 2. bataljun Ogulinske regimente, kojemu je do polovice ožujka pridružen još jedan bataljun Ogulinaca. Zapovjednik Bertrand bio je ushićen našim vojnicima “*općenito... vrlo lijepi ljudi*”. Bio je zadovoljan obučenošću vojnicima, ali su časnici “*bili neuki za zahtjevnije vojne operacije*”. Da li su naši vojnici tada znali što im se sprema, teško je zaključiti.

Tijekom **1813.** ustrojena je Druga hrvatska provizorna regimenta od 2 bataljuna Ogulinske i 1. bataljuna Slunjske regimente. Njezinim zapovjednikom trebao je postati **pukovnik Holjevac** iz Brinja, ali se od toga odustalo. Zapovjedništvo je preuzeo Francuz de Gordom iz Otočke regimente, kojega je nešto kasnije zamijenio pukovnik Mamula.

Istaći će se u mnogim velikim Napoleonovim bitkama. Tako sudjeluju **23. svibnja 1813.** u poznatoj bitci kod Bautzena u Saksoniji (Njemačka) gdje su pretrpjeli osjetne gubitke u ljudstvu. Iste godine ratuju u povijesnoj Bitci naroda kod Leipziga u kojoj je francuska vojska poražena od združenih Prusa, Austrijanaca, Šveđana, Engleza i Rusa, te Wurzena kod Leipziga (21. svibnja). U ovoj posljednjoj bici poginuo je **potporučnik Marko Sertić**. U prvoj satniji

prezimenom **Sertić** i četiri s prezimenom **Holjevac**. Također bilježimo iz popisa krajiških đaka iz francuskog vojnog učilišta u La Flecheu i **D. Draženića** iz Jezeranske kumpanije, odnosno iz Stajnice. (*Roksandić*).

No, Napoleonova Ilirija je zapamćena i po stalnim odlascima hrvatskih graničara u brojne ratove po Europi, prvenstveno u okolnim zemljama. Tako su **1810.** i nadalje hrvatske postrojbe sastava četiri bataljuna sudjelovale u osvajanju Cetingrada kod Slunja, ali i u pohodu na Dubrovnik, Kotor, te Goricu i Palmanovu u Italiji. U tim akcijama bilo je i pobune Ogulinaca. U pohodu na Budvu u rujnu **1813.** ubili su svog kapetana francuske narodnosti, da bi nakon toga krenuli u neobuzdanu pljačku i paljenje kuća francuskih pristaša.

U noći 28. na 29. listopada **1813.** godine oko 350 krajišnika iz Ogulinske regimente, koji su se nalazili u kotorskoj posadi, u prepadu su razoružali svoje suborce Talijane i napustili grad. Francuzi su se plašili da će se ujediniti s Crnogorcima, zbog čega bi Kotor ubrzo pao.

Povlačenje Napoleonove vojske iz Rusije

spominje se **poručnik Ivan Sertić**. Prije toga sudjeluju u bici kod Lützena (2. svibnja), i u sukobu s pruskim ustanicima kod Radenburga (Dresden-13. svibnja). Postoje vrlo oskudni podaci o sudbini krajišnika u ovom pohodu. O tome nešto više u dijelu knjige *«Ratovi širom Europe»*.

Nakon katastrofe u Rusiji 1. puk je kapitulirao u Magdeburgu 1814. godine, a 3. puk se predao u ožujku iste godine kod mjesta Kistrina u Poljskoj. U ovoj tragediji zasigurno je bilo izuzetno puno žrtava iz Stajnice. Lička regimenta, koja je išla prema Moskvi, doživjela je ogromne gubitke, koji su se mjerili u stotinama poginulih (*R. Horvat*)

Tijekom jeseni **1811.** vidjela se na nebu **velika zvijezda repatica** (Halleyev komet op.a.). Naši preci odmah su shvatili da je to nagoviještaj strašnog stradanja ili rata. I zaista, Napoleon je Bonaparte godine **1812.** poveo veliku vojsku na Rusiju.

5.7. Opet pod Austriju

Nakon kraha francuske vojske u Rusiji Austrija pokreće **1813.** godine velike vojne operacije na području Ilirije. Tu su se zatekle slabe snage Narodne garde, žandarmerije te manje francuske snage sastavljene od demobiliziranih vojnika. Austrijski **general Nugent** prešao je u kolovozu Savu nakon čega su mu prišli bataljuni sa područja Banovine, Korduna i **Ogulina**. Tako se Ličani vratili austrijskom caru Franji I. Prestale su postojati Ilirske provincije, a krajiške pukovnije bivše vojne Hrvatske reinkorporirane su **1814.** u habsburški vojno-krajiški sustav.

Treba napomenuti da su Napoleonovi ratovi doveli čitavu Europu u vrlo teško gospodarsko stanje. Poremećeni su svi vitalni gospodarski tokovi, zbog čega su nastupile nestašice i poremećaji u razmjeni roba. Zbog vrlo teškog stanja **1. lipnja 1815.** donesena je carska zapovijed da *«soldate u službi stojeće moraju njihove kuće hraniti»*. To je kod naših ljudi izazvalo revolt, međutim carska je riječ bila jača i moralo se postupiti prema njoj. (*A. Tomljenović, str 63.*) I crkveni dokumenti govore o vrlo teškom stanju u Lici nakon povrata pod austrijsku vlast. Prema izvješću biskupa **Ivana Krstitelja Ježića 1814. i 1826.** *zbog Napoleonovih ratova ovo je područje do krajnosti osiromašeno i teško postradalo.* (*Bogović, Izvješća...*)

Ogulinska regimenta u Zadru 1813. godine.

rekonstruirati cestu od Karlovca do Senja, koju završava 1843. godine. Veliki broj Stajničana radi na njezinoj gradnji (Vidi: *Izgradnja prometnica*).

Izvjješća Franza Julija Frasa iz 1835. godine

Iscrpno i pouzdano izvješće o Karlovačkom generalatu načinio je 1835. godine **Franz Julije Fras**. Pošto se radi o jednom izuzetnom djelu koje analizira stanje Stajnice i okoline iz prve polovice 19. stoljeća, ovdje donosimo detaljne izvode iz njegove knjige. Stajnica se tada nalazi u sastavu Ogulinske pukovnije i Jezeranske kumpanije. Svaka kumpanija imala je svoj broj i zonu odgovornosti. Kakvo je brojno stanje i sastav stanovništva, površina poljoprivrednog zemljišta i broj crkava bio u to vrijeme na širem području:

Područje Jezeranske satnije (HDA, Zbirka karata)

Poslije poraza Napoleona uslijedit će razmjerno dulje mirnodopsko razdoblje koje će uvelike olakšati Stajničanima teret vojne službe. Prestanak ratova utjecat će na oživljavanje trgovine, kao i na eksploataciju šuma. Sve se više trguje i sa stokom, poljoprivrednim i drugim prehrambenim proizvodima. Takvo stanje traži modernizaciju prometnica. Bojnik **Josip Kajetan Knežić** počinje 1833.

Brinjska kumpanija (koja je nosila broj 2)

...u ovom okrugu ima 10 mjesta s 549 kuća i 6.091 stanovnikom, od čega katoličke vjere 3.783, a grkonesjedinjene (pravoslavnih op.a.) 2.308. Postoje 2 župne crkve katoličke i jedna parohijska grkonesjedinjena...

Jezeranska kumpanija (koja je nosila broj 3)

Ovaj vojni okrug brojio 9 mjesta sa 448 kuća i 5.369 stanovnika, među kojima samo 18 grkonesjedinjjenih. Tu su 3 katoličke crkve (u to vrijeme još nije izgrađena crkva u Lipicama, op.a.). Od zemljišnog posjeda ova kumpanija ima približno 3.450 jutara oranica,

2.383 jutra livada, 343 jutra voćnjaka i povrtnjaka, 1.998 jutara pašnjaka i 8.807 jutara šuma. Na području kumpanije nalazila su se sljedeća sela:

1. **Jezerane** su bile u to vrijeme lijepo katoličko župno selo s crkvom koja je novosagrađena 1824. i s poštanskim uredom, sa 108 kuća i 1.213 stanovnika, među kojima su 4 grkonesjedinjena. Ovdje je 1832. sagrađena erarska škola. Ovdje su nadalje dvije podzemne špilje. Jedna blizu kapetanskoga kvartira, a druga na podnožju brda Kapela.

2. **Stajnica**, katoličko župno selo u blizini Jezerana, sa **žitnim magazinom**, 116 kuća i 1.440 stanovnika, od kojih su 12 grkonesjedinjenih. Ovdje je također postaja natporučnika i potporučnika.

3. **Razva1a**, malo selo ispod Kapele, na cesti, sa 7 kuća i 77 katoličkih stanovnika.

4. **Lipice**, selo sa 43 kuće i 514 katoličkih stanovnika.

5. **Ma1i Kut**, selo sa 35 kuća i 448 katoličkih stanovnika.

6. **Ve1iki Kut**, selo sa 19 kuća i 279 katoličkih stanovnika.

7. **Je1vica**, na Jozefinskoj cesti, selo s 38 kuća i 440 katoličkih stanovnika.

8. **Krišpolje**, također na Jozefinskoj cesti, katoličko župno selo s 29 kuća i 354 stanovnika, među kojima su 2 grkonesjedinjena. Tu je i časnički kvartir.

9. **Kamenica**, selo sa 48 kuća i 604 stanovnika katoličke vjere.”

Drugi vrijedan dokument o povijesti Stajnice nalazi se u “**Prilozima za Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hervatske i Slavonije**” - anketni list iz 1850. godine, kojega je uredio Vinko Sabljar “verhovni nadzornik c.k. financijske straže, Zagreb 1866, izuzetno bitan za pregled stanja u Stajnici sredinom 19. stoljeća. Tim listinama prikupljeni su brojni podaci o svim katoličkim i pravoslavnim župama u Hrvatskoj. Autor stajničkog lista bio je župnik je **Marko Geršag**, koji je izuzetno dobro poznao prilike na terenu.

Upitnik je vrlo opsežan i donosi dosta vrijednih podataka o Stajnici iz toga vremena. U njemu stoji da “**Stajnica spada u Ogulinsku regimentu**. Uz župnu crkvu nalazi se i zgrada plovanije (župni dvor) i pučka škola. Do najzadnje kuće u mjestu je sat hoda. Od glavnog mjesta regimente (Ogulina) udaljena je 7 sati hoda.

*Stajnica Parochia erecta anno 1789.
Ecclesia S. Nicolai Episcopi Con-
gationis Sui S. Majoritas
Lingua Illyrica.
Schola Nationalis in Matre.
Parochus in scriptis.*

*In Matre
In S. Babus. Gledadob.
Chioffo Cap. S. Joannis Baptista
Battano = Sello Cap. S. Sp. S. Pauli et Pauli
Raspisima. Deaga
Majosevo Sello
Stajnica die 5. Julii 1857*

Catholici	Orthodoxi	Græci	Alti	Alti
637	19	1	2	1
519	1	1	1	1
420	1	1	1	1
116	1	1	1	1
204	1	1	1	1
204	1	1	1	1

Marcus Max. Geršag

Izvjješće župnika Gergaša iz 1837. o stanovništvu (BAS, 1837.)

Pod pitanjem *koliko ima crkava*, odgovor je *samo katoličkih i to 4 i jedna u Lipicama, mjestu koje ima 559 katolika i radi se na tome da to mjesto postane župa.*

U Stajnici se nalazi 131 kuća.

Polja i doline:

Stajnica se *nalazi na Stajničkom polju- uzduž gornjeg "boka" nalaze se dva reda kuća i župna crkva sv. Nikole B. i kapele SS Apostola Petra i Pavla, i Majke Božje od 7 žalostih, a na doljnjem je dio gdje se nalazi i kapelica sv. Marije Mandalene.* Radi toga naziva se uobičajeno **Gornja i Donja Stajnica.**

Interesantno je da se ovdje ne navodi kapela u Tominac Dragi, već samo ona u Čarapovom Selu- *Majke božje od sedam žalostih.* Da li je to promaklo autoru upitnika ili je u to vrijeme fizički nije bilo? Naime u katastarskom zemljovidu iz 1775. ona postoji. Da li je naknadno porušena teško je reći.

Brda, špilje i pećine:

Gornju Stajnicu natkriljuju: *Trama, Biljevinica, Javorovka, Leskovka, Merkovina, Vlaška Kapela, Oštri vrh, Velika Biljevina, Žila, Ravna draga, Velika Kapela, Stojanka, Živa voda, Krč i Runjavica.*

Donju Stajnicu natkriljuju: *Jurasov vršak (Šašina mala), Jelavje, Kalun, Kopanje, Kosa. U podnožju gornje strane nalazi se Careva, a donje Vujakova pećina. Prva, ako tri dana (od bure) pada kiša, napuni se i učini veliku štetu usjevima i poljima po kojima se razlije, a druga s trodnevnom južnom kišom bukne i izliva se u Vujakovo vrelo, čije ime i nosi.*

Ovdje se vide stari nazivi za pojedine prostorne cjeline i objekte.

Narod:

U Stajnici ima 840 muških stanovnika i 798 ženskih stanovnika. Ukupno 1638; svi su katolici i govore čakavskim narječjem.

Škola:

Stajnička i lipička pučka škola radi siromašnog stanja tamošnjih žitelja od godine 1848. ne radi i propada.

Rukotvorine i zanati:

Nema nikakvih rukotvorina; ženski spol "zabavlja" se tkanjem, šivanjem, predenjem i pletenjem, ali samo za sebe. U selu je jedan kovač, jedan bravar, jedan kosar (i to samouk), četiri drvodjelca, jedan stolar, a lončara, opančara i drugih zanatlija nema u Stajnici.

Najstarije i najznamenitije knjige u crkvama i knjižnicama ove župe:

Najstarija i najznamenitija knjiga između jedinih "matica", koje se u ovoj župi nalaze je Liber primus Baptizatorum et Defunctorum filialis Ecclesiae sancti Nicolai Loci Stajnica, - Parochiae Briniensis- Incipit A die Jannuarii Anni 1748.- Sub Reverendissimus Domini Marco de Gerlizie SS. Theologiae Doctore nec non Hochipresbytero, et Parocho Briniensi. Existente ejusdem loci Capellano Mathias Drasenovich. U Crkvi osim Misala Rimskog (?) Sclaveta i Rituala Rimskog nema drugih knjiga.

Rijeke, potoci, izvori, utoci, jezera:

Rijeke nema. Posred ravnog Stajničkog i Jezeranskog polja iz raznih vrela, a najviše iz dvaju vrela Vujakova i Majoričina izvire i u ponore Jezeranske utiče potok i jedno jezerce kod poila.

Proizvodi poljski i gorski, stoka, zvijeri, ptice, drveće i rude:

Poljska pšenica, zimska i jara, kukuruz, ječam jari,....., zob, heljda i proja. Od sočiva grah, grašak i nešto leće i boba. Uglavnom se sade te kulture, ali većinom s lošim učinkom. Gorski žir hrastov i bukov, no i ovaj rijetko kada rodi i guba. Osim rogate marve i "vunjači" i koza drugo se ovdje ne goji. Od zvijeri ima zec, lisica,....., kuna, vuk i u kapeli..... i medvjed.

Ptice:

Vrapci, lastavice, pastirice, gardelace, antonace, veržulinace, zimovke, sjenice, slavuji, češljugari, kosovi, žuteljice, djetlići, žune, prepelice, kljunbabe, jarebice, gričice, šojke, jastrebi, sove, golubi, škorvci, vrane, gavrani.

Drveće:

Bukva, jela, smreka, javor, hrast, grab, jasen.

Rude: nema.

Razvaline (ruine), crkve i gradine, te ostali spomenici starih vremena, koji se kod ovog ili u ovome mjestu nalaze: Crkava, gradina i razvalina niti se kod mjesta, niti u mjestu nalazi.

Društvena revolucija u Hrvatskoj god. 1848. godine

Sve su revolucije bučan završetak dugotrajnog razvitka borbe suprotstavljenih povijesnih snaga. Zbog toga obično ljudi precjenjuju udarnu snagu revolucije. Uvijek je u revolucijama razmjerno mala sila oborila velikog protivnika, jer se obara ono što je obamrlo, kao što malo jači jesenski vjetar ruši trulo suho lišće. Revolucije uklanjaju umrlo čineći mjesto novome, koje će opet jednom imati svoj svršetak. Revolucija iz **1848.** je drugi juriš građanske klase na aristokratski feudalni sustav i ujedno je općeuropska revolucija. Dolazi do konačnog ujedinjenja Italije i Njemačke, u već u ujedinjenoj Francuskoj i Rusiji ide se za promjenom političkog sustava i socijalnih ciljeva.

Obuhvativši cijelu Europu u vrlo kratkom roku revolucija je najdulje plamtjela u Austro-Ugarskoj, izazvavši i najdalekosežnije povijesne posljedice. Ta je pojava sasvim prirodna jer je u ovoj carevini okupljeno desetak naroda koji se prvotno okupio u državnu zajednicu u cilju zajedničke sigurnosti od turske opasnosti sa istoka. U ovo revolucionarno vrijeme ta je opasnost nestala, što je kod udruženih naroda postavilo nove ciljeve ali i razlike oko zajedničkih interesa. Suprotnosti prohibitivnih različitih narodnih skupina u Habsburškom Carstvu, pojačane društvenim probicima, daju ognju revolucije obilje goriva. Na površinu izbijaju brojne društvene krize koje kompliciraju rješavanje brojnih problema. Zaoštravaju se kao nikad dotad hrvatsko-mađarski odnosi, osobito oko uporabe jezika, gospodarskoj prevlasti i ostalim brojnim pitanjima.

I u Vojnoj krajini situacija nije blistava. Brojni vojnici ratuju po Lombardiji i Veneciji, boreći se i ginući protiv tamošnjih revolucionara. Gospodarstvo sve više propada, što dovodi do osiromašenja stanovništva. Vojni činovnici oholo se ponašaju prema lokalnom stanovništvu.

Do prijelomnih političkih događaja u Hrvatskoj doći će imenovanjem **Josipa Jelačića** za bana Hrvatske godine **1848.** Ban Jelačić tada je promaknut u čin podmaršala, te vojnog zapovjednika cijele Hrvatske, kako onog civilnog (banskog) dijela tako i vojnog (krajjiškog). Ban Jelačić ukida u civilnom dijelu Hrvatske kmetstvo, što će utjecati na smirivanje brojnih agrarnih nemira. Treba napomenuti da je Jelačić prije banskog ustoličenja, službovao nekoliko godina kao časnik naše Ogulinske pukovnije, gdje se posebno istakao u borbi s Turcima kod Izačića (Cazin) **1835.** godine. Tijekom burne **1848.** ratuje s Hrvatskom vojskom u Mađarskoj i Austriji u gušenju revolucije, o čemu nešto više u članku «Ratni pohodi širom Europe».

U cilju smirivanja stanja uvodi se poznati Bachov apsolutizam. I u Hrvatskoj se javljaju ideje o ujedinjenju i uspostavi jedinstvenog Hrvatskog sabora u Zagrebu. Vladajućem režimu to nije odgovaralo zbog bojazni da bi se ujedinjeni Hrvati mogli udružiti s inače moćnim Mađarima protiv Austrije. Austrijski je cilj da hrvatske zemlje ostanu i dalje razjedinjene, sa tri zasebna zemaljska sabora u Zagrebu, Zadru i Poreču. To je ujedno i vrijeme pojave

modernih političkih stranaka u Banskoj Hrvatskoj: narodnjačke *Narodno-liberalne stranke* pristaša J. J. Strossmayera, F. Račkog, M. Mrazovića, M. Mesića i dr. , unionističke *Narodno-ustavne stranke* pristaša L. Raucha, M. Bogovića i dr i *Stranke prava* pristaša E. Kvaternika, A. Starčevića i dr.

Vanjskopolitičke okolnosti i unutarnjopolitičke prilike bile su u vremenu **1864.** pa do **1866.** godine za Austrijsku Carevinu sve nepovoljnije. Poslije niza ratova s Danskom, Italijom i Pruskom prisililo ju je na predaju cijelog mletačkog područja Italiji i povlačenje iz Njemačkog saveza. Na njezinoj unutarnjoj političkoj sceni sve su jači i aktivniji nacionalni pokreti koj su zahtijevali ostvarenje svojih prava i federalizaciju. Najzad, dva najjača naroda u Carevini, austrijski Nijemci i Mađari **17. veljače 1867.** dogovorili su se o preustroju Carevine i podjeli vlasti kako je to samo njima odgovaralo. Tim je dogovorom Carevina podijeljena na dva dijela: austrijski i ugarski, i otada se zove Austro-Ugarska. Hrvatske zemlje će u toj dualističkoj monarhiji biti još više međusobno razjedinjene: Banska Hrvatska pripala je ugarskom (translajtanijskom), a Dalmacija i Istra austrijskom (cislajtanijskom) dijelu Monarhije.

Ta će nagodba pogoditi i ogorčiti Hrvate. Biskup Strossmayer najbolje je oslikao taj postupak u poznatoj izriječici: *o nama, ali bez nas*. U Hrvatskoj nastupaju dani velike nestabilnosti. Iako je **1868.** sklopljena Hrvatsko-ugarska nagodba, kojom je faktički obnovljena hrvatsko-ugarska državna zajednica tako kako je to odgovaralo Mađarima. Nezadovoljstvo većine banovinskih Hrvata s nametnutom Hrvatsko-ugarskom nagodbom trajalo je desetljećima, što je nagodbu u nekoliko navrata podvrglo reviziji, ali bez značajnijih promjena.

Najveći dio stanovništva su seljaci koje je prodor kapitalizma još više osiromašio. Propadaju kućne zadruge a seljak koji dospijeva u ruke lihvara, odlučuje se na najsudbonosniji korak: prodaje zemlju, u potrazi za poslom bježi u grad, ali i u prekomorske zemlje. Tako bilježimo i na području Stajnice sudske presude kojima imovina pojedinih zadruga potpada pod lihvaru, poput zadruge kbr. 5. **Tomice Sertića** i 66/108. **Pave Perkovića**. Ova je imovina godine 1875. zbog dugova postala vlasništvo trgovca Đure Lagnjevića iz Karlovca. (*HDA, Vojni katastar Stajnice*)

Godine **1836. i 1855.** našim krajevima harala je azijska kolera od koje je umro veliki broj stanovnika. Nažalost ne raspolažemo s točnim podacima o Stajnici, ali možemo cijeniti da su gubici bili veliki. (*Monografija «Ogulin», 2001.*).

5.8. Razvojačenje Vojne krajine

“*Mru kraljevstva, mru gradovi, i njih plemstvo trava krije*” - pjeva hrvatski pjesnik Ivan Gundulić.

Nestade i Krajine te “krvave haljine”, ali osta uspomena na nju i u knjizi i narodnoj predaji i pjesmi. Na Krajini odigrali su se prošlih stoljeća nebrojeni ratni prizori, natopila se svaka gruda njezine zemlje krvlju naših praotaca. - Na Krajini je stražu stražario hrvatski Krajišnik i pod puškom i pod mačem britkim. Po njezinim milovidnim stranama često je bljeskala posjeklica ljuta, praskala diljka, grmio top, jer je trebalo braniti domaće ognjište, zaštititi ostale narode srednje Europe od Turčina. Na Krajini je stala kolijevka tolikih junaka i vojvoda, koji su se proslavili svojim junačkim djelima, okitili su glavu lovor-vijencem. Krajina dade Austriji više časnika, nego ih nasmogoše sve ostale njezine pokrajine.

Krajišnik se borio na svojoj rođenoj grudi protiv Osmanlija, ali se proslavio i na bojištima raznih europskih država. Krv krajiških Hrvata natapala je plodne nizine rijeke Po u Italiji, kvasila

pola njemačkog carstva; ona je rujila snježne majčice Rusije čak do gizdave Moskve, proljevala se po raznim bojištima austrijskih pokrajina. Silni car Napoleon Bonaparte rekao je za hrvatske Krajišnike ovu značajnu:

“Les Croates sont les premiers soldats du monde”

(Hrvati su prvi vojnici na svijetu)

(Autor: Ivan Devčić, Junačtva hrvatskih graničara, Zagreb 1910.)

Sredinom 19. st. dolazi do sve većih kriza vojnog krajiškog sustava kao i težnje da se Krajina konačno ukine i poveže s matičnom civilnom Hrvatskom. Godine **1850.** donesen je novi ustav Vojne krajine u kojem je jedna od najvažnijih odredbi ukidanje lenskih odnosa čime će krajišnici postati pravi vlasnici svoje zemlje.

O sudbini Vojne krajine u Hrvatskom saboru govorio je **1861.** i pravaš Ante Starčević koji se zalagao za potpuno njezino ukidanje rekavši: *“Narodu i prestolju može se samo onda uspješno pomoći ako se sustav vojničke krajine odmah, posve i na veke ukine, te ako se i na ovu zemlju naš podpuni ustav udilj protegne”*. Zatim je pročitao prijedlog Odbora o ukinuću i uređenju Vojne krajine, čiji je bio glasnogovornik, da se Krajina trenutačno ukine te da se od Ličke i Otočke pukovnije ustroji krbavska županija kojoj bi se pridružile Brinjska, **Jezeranska** i Krmpotska satnija.

Dana **3. lipnja 1871.** izašla je načelna carska odredba o razvojačenju Vojne krajine, kao posljedica preustroja cijelog vojnog sustava u državi, na temelju opće vojne dužnosti. To je jedan od najvažnijih povijesnih događaja: postignut je cilj dvjestogodišnje borbe Hrvata za svojim cjelovitim ujedinjenjem, izravno započete Zrinsko-frankopanskim pokretom za okupljanjem hrvatskih zemalja u državopolitičku cjelinu. Međutim, borba za ujedinjenje biti će vrlo teška, dugotrajna i složena. Sjedinjenje hrvatskog naroda i njegovu duhovnu i političku integraciju nastaviti će se preko ideja Starčevića, Kvaternika, braće Radića do današnjih dana. **U povijesnom Domovinskom ratu, dakle pola milenija poslije Krbavske i 4. stoljeća poslije Sisačke bitke uspjeli smo ujediniti hrvatsku trojednicu, prevladati u biološkom biću “Crvenu” i “Bijelu” Hrvatsku, zatomiti povijesne regionalizme i kolonijalizme koji su nas stoljećima pritiskali.**

Razvojačenje je započelo tek **1872.** god. a završilo **1881.** kada su razvojačena područja Ogulinske, Otočke i Ličke pukovnije. Budući da je po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi sva gospodarska politika pripala ugarskoj vladi, razvojačenje Krajine donijela je Ugarskoj golem dobitak. Samo krajinske šume obuhvaćale su 1.245.467 jutara, čija je tadašnja cijena bila 257.042.875 forinti. Velika je vrijednost zgrada, te zajedničkog krajiškog imutka. Što je to značilo, postaje jasnije kada se iskažu porezni prihodi Hrvatske i Slavonije koji su iznosili 7.436.046 forinti, a susjedne kneževine Srbije svega 3 milijuna forinti. Protiv pripajanja Krajine Banskog Hrvatskoj bili su Srbi, tražeći da se ovo područje zasebno izdvoji. Međutim, to nije prošlo, ali će u narednim vremenima uvijek biti aktualizirano.

Godine **1871.** naši preci sudjeluju u gušenju Rakovičke bune (*Vidi: Krajiške bune*). Nakon ukidanja Vojne krajine u Otočcu se **1873.** godine ustrojava **79. ugarska (hrvatska) otočka regimenta** (*Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić, nr. 79.*) (*M. shematismus 1913.*) u čiju će nadležnost potpasti i brinjsko područje. Ova će regimenta godine **1878.** sudjelovati u okupaciji Bosne i Hercegovine i to napadom na bihačko područje (Žegar i okolica). Imali su velike gubitke od muslimanskih pobunjenika (ustanika). Ove je borbe vodio austrijski **general Zach** (*Mandić*).

U vrlo teškim političkim i gospodarskim uvjetima stvorenim nepovoljnom Hrvatsko-ugarskom nagodbom stvaraju se temelji za razvoj moderne Hrvatske. Novim gospodarskim poletom oživljava se gospodarski procvat luka Hrvatskog primorja. Tada još nema ličke željeznica tako da je sva drvna trgovina još uvijek upućena na senjsku luku. Za Stajničane to znači da ima dovoljno posla na brojnim šumskim radilištima i prijevozu drvne mase u Senj. Strani kapital počinje snažnije ulaziti u eksploataciju šuma i drvenu industriju.

Ipak naši muškarci odlaze na rad i izvan zemlje. Tako je poznat slučaj gradnje dvaju tunela kod grada Wiesbadena u Njemačkoj kojega grade Brinjaci. Dugački su preko sedam kilometara, a služe za vodoprivredne namjene.

Propast seljačkog zadrugarstva

Ipak je najdalekosežnija posljedica toga vremena donošenje **Zakona o seljačkim zadrugama**. Prema liberalističkim shvaćanjima toga vremena hrvatska seljačka zadruga činila se tadašnjem naraštaju ostatkom prošlosti, koji je izgubio svoju životnu snagu, pa mu treba pomoći da što prije nestane. Godine **1870.** izlazi prvi zakon o uređenju zadruga, potpuno proniknut idejama liberalne agrarne politike. Diobu po tom zakonu može, u naravi ili novcu, zahtijevati ne samo predstavnik loze, nego i djevojka koja se iz zadruge udala i ako joj roditelji više nisu živi; tako isto za svoje namirenje i svaki vjerovnik pojedinog zadrugara može zahtijevati izlučenje i prodaju njegova idealnog dijela. Tim je zakonom nastao metež u seljaštvu, tako da je već god. **1872.** izašao novi zakon kojim su bile obustavljene sve zadružne diobe, a da bi već **1874.** donesen opet novi zakon, koji smatra da se zadruga može dijeliti već na zahtjev jednog člana koji može zahtijevati diobu, a ujedno su nestale sve granice ispod kojih se zemljište pri diobi zadruge nebi smjelo cijepati. Naime ranije donesen **Zakon o razvojačenju Vojne krajine** predviđao da se zadružno selište ne smije otuđivati i dijeliti manje od 6 jutara. Time se nastojalo donekle zaštititi zadrugu u ovim brdskim područjima kao posebnu agrarnopravnu ustanovu, no to je zbog ovog drugog zakona već bilo prekasno. Rasulo je uslijedilo punom mjerom. Zaboravilo se da sve ovakve reformske ideje moraju imati za svoj uspjeh povoljnu klimu. Svojim razvitkom i odgojem seljački svijet nije dozrio za liberalističko shvaćanje potpune gospodarske slobode. Osobni nagoni bili su odlučniji od razuma.

Ova je zakonska mjera na stajničkom području imala izuzetno bolne i tragične posljedice. Nestalo je povijesnog autoriteta u vođenju zadruge, što je dovelo u većini slučajeva do potpune anarhije u raspolaganju sa zadružnom imovinom. Maleni i usitnjeni posjedi nisu mogli izdržati još veću diobu. Većina dotadašnjih zadrugara postali su puki siromasi i prosjaci. Na usitnenoj zemlji ostalo je previše žitelja. Jedini izlaz iz bijede i krajnje propasti bilo je seljenje u druge, zemljom bogatije krajeve, odlaženje u grad za najamnog radnika ili u Ameriku za nadničara. *(detaljnije pogledati: "Stanovništvo i migracije)*

Sjedinjenje s Bansom Hrvatskom

Nakon ukidanja Krajine bivša se vojna područja konačno sjedinjuju s Bansom Hrvatskom. Uslijedit će promjene u teritorijalnom i upravnom ustroju. Područje dviju bivših krajiških pukovnija-Ogulinske i Slunjske spojeno je u novu upravnu oblast nazvanu Ogulinsko-slunjsko okružje, s gradom Ogulinom kao središtem.

Godine **1886.** reorganiziran je u Hrvatskoj županijski sustav. Novoustrojena je **Ličko-krbavska županija**. Ovime su krajiška područja ušla u pravni sustav Trojedne kraljevine

Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, čime je hrvatski ban preuzeo svu vlast. Brinje i Jezerane kao sjedišta krajiških satnija postaju općine u sastavu Senjskog kotara. U cilju poboljšanja upravnog sustava iz godine **1892.** godine odvaja se brinjsko područje od Senja, čime se ustrojava samostalni Brinjski kotar.

Iz tog vremena bilježimo uspješnog stajničkog trgovca **Josipa Mesića-Josića**, koji je imao trgovinu na Kolišću na mjestu sadašnjih Svitinovih kuća. Kazivači se sjećaju predaje da je dio iz loze popa Marka Mesića i da je bio vrlo bogat i školovan. Umro je vrlo mlad i njegova se bista nalazi u centralnom dijelu stajničkog groblja. Naslijedila ga je supruga koja nije bila dorašla tom poslu, pa je imanje ubrzo propalo (*N. Mesić*).

Godine **1907.** bilježimo jednu izuzetno domoljubnu aktivnost koju su organizirali hrvatski intelektualci iz **Družbe braće hrvatskog zmaja**. Naime, u svijesti hrvatskog naroda bolno je odjeknulo pogubljenje knezova Petra Zrinskog i Krste Frankopana. Čekala se povoljna prilika da se kosti tih velikana hrvatske povijesti prenesu u Domovinu i dostojno sahrane. Nakon dugogodišnjeg traganja posmrtni su ostaci konačno pronađeni i ekshumirani. Na njihov lijes stavljena je zemlja sa svih frankopanskih posjeda, među kojima i iz **Brinja**. Kostić će tek 28. travnja **1919.** godine biti prenesene u Domovinu.

Političko stanje krajem 19. stoljeća

Nestankom Turskog Carstva na ovim prostorima mijenja se politički zemljovid Europe. Nastaju nove države: Rumunjska, Srbija, Crna Gora i Bugarska. Dakle, dolazi do novih pobjeda nacionalnih ideja u europskoj politici, koje i u Hrvatskoj bude velike nade.

Mažuranićeva vlada daje poseban prioritet razvoju školstva. Zagreb dobiva sveučilište s tri fakulteta, čiji je prvi rektor **dr Matija Mesić**, Brođanin, brinjskih korijena (*vidi: Povijest crkve*). Treba napomenuti da oko 1860-ih opet oživljavaju ideje ilirizma, sada pod drugim imenom - južnoslovenskim ili jugoslavenskim. Glavni predlagачi jugoslovenstva su biskup Strossmayer i kanonik Rački, vodeći povjesničar i prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Njihova su nastojanja prvenstveno bila kulturna, iz razloga što su bili svjesni da Hrvati nemaju dovoljno potrebnih sredstava za otpor austro-ugarskim denacionalizatorskim nastojanjima, te da se zbog toga moraju osloniti na svoje slavenske srodnike na Balkanu i drugdje. Cilj im je bio duhovno ujedinjenje Južnih Slavena, utemeljeno na zajedničkoj kulturi i književnom jeziku. Financiraju različite kulturne ustanove, koje imaju svrhu da izvuku Hrvate iz njihove provincijske zatvorenosti i da ih izloži suvremenim europskim kulturnim strujanjima. Jugoslavenska akademija, Hrvatsko sveučilište u Zagrebu

Dr. Matija Mesić prvi rektor Zagrebačkog sveučilišta (u sredini)

i zagrebački jezikoslovni krug bili su udarne igre tog programa. Njihov je cilj bio unaprijediti ujedinjavanje južnoslavenskih govora (po ilirskome obrascu) i da Zagreb pretvore u središte zajedničkih južnoslavenskih umjetnosti, humanističkih i prirodnoznanstvenih istraživanja te odgojnih ustanova.

Propašću Austro-Ugarske Monarhije nastupiti će sasvim drugi odnosi koji neće imati nikakve veze sa ovim programom a Hrvate će dovesti u izuzetno težak položaj.

Sjedinjenjem Vojne krajine s "civilnom" Hrvatskom **1881.** ušla je Lika u politički i stranački život, koji je vodio dubokim podjelama među tamošnjim stanovništvom. Do tada nije bilo značajnijih vjerskih podjela pa su ljudi zbog općeg siromaštva i ovisnosti jednih od drugim živjeli relativno složno. Do tada im je jedini cilj preživjeti na ovim siromašnim područjima.

Prihvaćanjem srpske nacionalne ideje priklanja se pravoslavno stanovništvo izrazito nacionalno obojenim srpskim strankama i s njima se potpuno poistovjećuje. Brojem znatno manje hrvatsko i katoličko stanovništvo slijedi svoje nacionalne stranke koje zagovaraju samostalnost Hrvatske. Nekadašnji graničarski suborci postaju politički protivnici. Politika **bana Khuen Hedervarya** od 1883-1903. u tim je odnosima i podjelama neprestano dolijevala ulje na vatru i raspirivala stranačke i nacionalne strasti. Vrijeme njegovog banovanja može se smatrati kao pokušaj održanja dualističkog sustava nasilnim metodama. Bio je odlučni neprijatelj ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom. Isključivao je svaki hrvatski interes u Bosni i Hercegovini. Stvaranjem hrvatsko-srpske koalicije **1905.** donekle se stišavaju te napetosti, da bi krajem Prvoga svjetskog rata sve krenulo sasvim drugim smjerom.

Da bi se shvatio tadašnji politički trenutak treba nešto reći i o stranačkom životu u Hrvatskoj. To je vrijeme kada se hrvatska politika kosi sa dva problema: kako urediti državu i kakva će biti njezina dugoročna politika. **Ante Starčević** je svakako jedan od najvećih hrvatskih političara toga vremena. Njegove zasluge za razvoj hrvatske nacionalne svijesti su nemjerljive, on je sigurno najsudbonosnije utjecao na hrvatsku političku misao. Za njega *su*

Ante Starčević

svi Južni Slaveni, osim Bugara, Hrvati (Gross, str. 138.). On je smatrao da od Dunava do mora i od Koruške do Bojane živi jedan narod: Hrvatski. To je njegovo velikohrvatstvo poput Vukovog velikosrpstva ili Strossmayerova velejugoslavenstva, ideologija koje će u idućim desetljećima biti u permanentnim sukobima i previranjima. Vjerovao je da će Rusija u ostvarenju svojih političkih interesa pomoći u oslobođenju i hrvatskog naroda. Međutim, kada je Rusija prepustila Austriji utjecaj na Balkanu, ova je ideja postala neostvarljiva. Njegova *«politika čekanja»* da se Hrvatska osamostali preko propasti Austrije, svakako je jedna od ideja koja za ono vrijeme nije sretno rješenje. Bio je žestok protivnik tadašnjim hrvatskim političarima poput biskupa Strossmayera, bana Mažuranića i bana Jelačića, jer su, oni po njemu, *pronevjeritelji hrvatske samostalnosti.*

Starčević je zbog toga među domoljubne snage unio *mentalitet pasivnosti*. No, jedno je sigurno: njegove nacionalne ideje budile su nadu u svemoć narodne energije i hrvatskog državnog prava. **Stranka prava** je u početku djelovanja svoju politiku gradila na zahtjevima za potpunom samostalnošću Hrvatske. Međutim, politička realnost toga vremena donijeti će određene promjene. Nakon raskola **1895**, raspala se na dvije struje, koje su, svaka na svoj način, zanemarile klasičan nauk tvoraca pravaštva. Struja **dr. Josipa Franka** napustila je frontu prema Austriji, a učvrstila je prema jugoslavenskoj ideji. **Domovinaši** su potpuno napustili frontu prema Srbiji, zanemarujući njezine pretenzije, stvarajući Hrvatsko-srpsku koaliciju, koja će kasnije Hrvatsku dovesti u složenu situaciju pred odlučujuće povijesne trenutke 1918. godine. (*Artuković*)

Narodna stranka sastojala se uglavnom od viših slojeva hrvatskog građanstva, naglašava državnost Hrvatske, ali s jakim slavenskim i jugoslavenskim osjećajem. Njezina politika zasniva se na stvaranju zajedničke države svih Južnih Slavena, kako bi se mogli obraniti od moćnih susjeda.

Vrijeme bana Khuen-Hedervarya

Vrlo teško razdoblje podjarmljivanja Hrvatske nastupa vladavinom **bana i gorfa Karla i grofa Khuena-Hedervarya** (1883-1903). U Europi je u to vrijeme razdoblje velikog smirenja, kad je politička sigurnost donijela veliki procvat, a blagostanje je svuda učvrstilo političke sustave toga vremena. Khuen-Hedervary imao je zadaću da podigne materijalni probitak u Hrvatskoj, ali i da preferira mađarske interese. Ovim mjerama razvoj hrvatske uskladio bi se s ostalim zemljama Carstva, ali i suzbijao sve radikalne struje koje bi odudarale od te politike. Glavni mu je oponent u hrvatskoj politici bila Stranka prava kao najopasniji protivnik dualističkog sustava. Cjelokupnu oporbu suzbija ali je ne uništava do kraja, samo iz razloga da bi održao političku borbenu temperaturu i da Hrvati ostanu u pričuvi kao protuteža ekstremima mađarskog nacionalizma. Smatra da je hrvatski narod nedorastao za samostalnu politiku i kako mu treba jaka ruka strogoga vodiča. Većina Hrvata htjela je srušiti nagodbu, međutim politički trenutak nije za takav radikalni korak, jer bi to ugrozilo i temelje same monarhije.

Za vrijeme te strahovlade nastala je poznata pjesma "Ustani bane..." koja će i u narednim teškim vremenima biti jedna od najdomoljubnijih hrvatskih pjesama u borbi za samostalnost hrvatskog naroda.

Nakon smrti A. Starčevića i raspadom Stranke prava, počinje era **braće Radić**; Stjepana i Antuna, koji idu na organiziranje obespravljenog seljaštva, sve u cilju stvaranja jedinstva hrvatskog naroda kao jedne od glavnih ideja preporodne ideje. Ovime su stvoreni temelji za konačno dovršenja preporoda Hrvata i cjelovitog narodnog jedinstva. Hrvatska počinje bivati domom cijelog hrvatskog naroda.

Iz tog vremena imamo jednog Brinjaka kao istaknutu osobu iz pravaških redova, a to je svećenik **Stipe Vučetić**, koji u Zagrebu vodi borbu sa slavosrbima, tj. sa osobama koji su bili pristaše paktiranja s domaćim Srbima, što je svećenik Stipe smatrao pogubnim za Hrvatsku. Na saborskim izborima **1909.** godine izabran je na listi Starčevićanske stranke prava u kotaru Perušić. Drugi istaknuti pravaški političar bio je narodni zastupnik Kotara Brinje **Milan Pavlović** iz Krišpolja. Bio je žestok pravaš i uvjereni protivnik Mađara i mađarona, koji je na tim osnovama često istupao na Saboru. Pred Prvi svjetski rat pristupio je HPSS, kasnijem HSS-u, kada ova stranka postaje politička vodilja na ovom području. Zasiurno je tome

pridonijela duža nazočnost na ovim prostorima Pavla Radića koji je u Brinju radio kao ravnatelj podružnice Ogulinske štedionice (*Krpan*).

Aneksijom Bosne i Hercegovine iz **1908.** stvoreni su vrlo teški politički odnosi na ovim prostorima. Sve se više javljaju ideje o stvaranju zasebne slavenske države koja će biti sposobna i jaka obraniti se pretenzijama na njezin prostor, ali i ideje o “Velikoj Srbiji”.

Tijekom **1912.** godine započinju balkanski ratovi, čime Turska zauvijek nestaje s Balkana. Iste godine započinje na našem području gradnja “Ličke pruge” od Oštarija do Plaškog. O tome nešto više u posebnom članku. Sarajevskim atentatom iz **1914.** i odmazdom Austro-Ugarske započeti će I. svjetski rat s katastrofalnim posljedicama ne samo za ova naša područja već i za čitavu Europu.

Brinjski časnici u Austro-ugarskoj vojsci

Pošto je Lika bila sastavni dio Vojne krajine zasigurno je veliki dio tadašnjeg pučanstva živio od vojnog poziva. Da bi taj sustav mogao funkcionirati školovani su brojni mladići za vojnički poziv. Nažalost, ovo područje nije do sada stručno obrađeno, tako da je izuzetno teško kvalitetno pisati o tome. Čitajući stare Militär Schematismuse (*Militar-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*)- popise časnika tadašnje vojske – nailazimo na brojna prezimena s brinjskog područja. Pođimo redom...

U shematismusu za **1832.** godinu u Ogulinskoj regimenti nalazimo kapetane **Franju i Alojza Vukovića, potporučnike Juru, Tomu i Luku Sertića, kapetane Mihaela Božičevića od Sokolca i Ivana Sušića, te kadeta Juru Sertića.** U Otočkoj je regimenti **kapetan Jure Draženić** od Požertve.

U shematismusu za **1843.** godinu u Ogulinskoj regimenti nalazimo natporučnike **Juru i Luku Sertića, potporučnike Alojza i Nikolu Draženića i Juru Sertića.** Kadeti su **Stjepan i Josip Draženić od Požertve i Spiridon Vučetić** u 16. GIR (*Grenz-infanterie regiment-granična pješaka regimenta - pukovnija*)

Brinje početkom XX. stoljeća

U shematismusu za **1853.** godinu u Ogulinskoj pukovnji (regimenti) nalazimo natporučnike **Josipa Draženovića od Posertve i Karla Sertića**, potporučnike 1. klase **Luku Tominca, Pavla Sertića i Antuna Vukovića**, potporučnike 2. klase **Josipa i Ivana Perkovića**, te adutanta **Karla Sertića**.

Nešto kasnije (**1856.**) nalazimo kapetana **Stjepana Draženovića od Požertve**, natporučnika **Karla Sertića**, potporučnike **Pavla Sertića, Antona Vukovića, Luku Tominca, Josipa i Ivana Perkovića, Franju Rajkovića** i kadeta **Nikolu Tominca**.

U shematismusu za **1863.** godinu u Ogulinskoj regimenti nalazimo časnike **Ivana i Nikolu Tominca, Ivana, Ferdinanda i Antona Vukovića, Pavla i Danijela Sertića, Franju Rajkovića, Marka Mesića, Danijela i Thomasa Sertića**. U otočkoj regimenti nalazimo **Tomu Sertića i Josipa Krznarića** u Slunjskoj.

U shematismusu za **1867.** godinu u 3. *Carlstadter militär-grenz-infanterie-regiment* imamo majora **Stjepana Draženovića, hauptleute 2. classe Antona Vukovića**, natporučnike **Josipa Perkovića i Franju Krznarića**, potporučnike **Marka Mesića, Danijela i Juru Sertića** i kadeta **Marka Mesića**.

U shematismusu za **1874.** godinu u 79. *Ungarisches (croatisches) Otočaner Infanterie-Regiments* (Otočka pješačka pukovnja), koja je ustrojena nakon ukidanja Vojne krajine, imamo natporučnika **Josipa Perkovića** i poručnika **Danijela Sertića**.

Situacija se popravlja u narednim godinama, tako da **1881.** i **1883.** godine nalazimo u istoj regimenti **Ivana Sertića i Karla Fröhlicha**. U ostalim postrojbama austrougarske vojske imamo izuzetan broj časnika, poput **Antona, Emanuela, Jure, Gregora, Ivana, Josipa, Luke, Maksimilijana, Mihala i Ota Sertića** (!). Imamo i veliki broj **Vukovića- Aleksandra, Alojza, Emila, Franju i Petra**. U 101. Ugarskoj regimenti nalazimo **Ivana Rajkovića**. U 78. Ugarsko-slavonskoj regimenti iz Osijeka nalazimo pukovnika **Karla Sertića-Brinogradskog**, zapovjednika regimente.

U shematismusu za **1913.** godinu, dakle pred sam prvi svjetski rat, bilježimo poručnika fregate **Ivana Tominca**, majora **Ivana Mesića**, niže časnike **Antona, Karla, Juru, Ivana, Luku, Mihaela, Ota i Rudolfa Sertića** (!), **Ivana, Franju, Emeriha i Janka** (kasnijeg admirala) **Vukovića-Podkapelskog, Juru i Luku Vučetića i Vuka Vučetića-Brinjskog-Čenejskog**.

Interesantno je da ovdje ne nalazimo na tadašnjeg bojnika Matiju Murkovića, kasnijeg visokog časnika za vrijeme NDH. Da li je on bio pričuvni časnik ili neki drugi status, teško je reći. U šematizmima su dati popisi samo djelatnih časnika i kadeta.

Pred Prvi svjetski rat na području Hrvatske ustrojen 13. korpus koji je u svojem sastavu imao 36. pješačku diviziju u Zagrebu, koja je pokrivala ličko područje, te 13. artiljerijsku brigadu sa sjedištem u Zagrebu. Te će vojne snage dočekati Prvi svjetski rat...

Izvori:

Franz de Paula Julius Fras: *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, (prijevod Zlata Derossi, Gospić 1988.),

Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske,*

Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici,*

Željko Holjevac, *Gospić u Vojnoj krajini,* Zagreb, 2002.

Mile Bogović, *Crkvena obnova u brinjskom i otočkom kraju do 1723. godine,* Zvona 5/1989.

Militar-Schematismus des österreichen Kaiserthumes,

Ana Tomljenović, *Smiljan i okolica,* Zagreb-Smiljan 2003.

Mirko Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881.*

Zagreb 1981;

Mirela Slukan Altić, *Povijesna kartografija,* Samobor 2003.,

Mirjana Gross, *Povijest pravaške ideologije,* Zagreb, 1973;

Ante Starčević, *Politički spisi,* Zagreb 1971;

Eugen Kvaternik, *Politički spisi,* Zagreb, 1971;

Ante Starčević, *Kulturno-povijesna slika,* Zagreb 1940;

A. Marmont, *Mmoires du marchal Duc de Raguse, III, Paris 1857* (prijevod)

Ive Mažuran, *Nesklonost povijesne sudbine Like i Krbave,* Lička revija br. 2.

Mile Bogović, *Vila Velebita ...*

Anna Maria Gruenfelder, *Senj i Karlobag u doba merkantilističke gospodarske politike,* *Senjski zbornik* 29 (2002),

dr. Mihovil Mandić, *Povijest okupacije BiH (1878.)* Matica Hrvatska 1910.

Drago Rokasndić, *Vojna Hrvatska 1 i 2, (1809-1813).* Zagreb, 1988.

Milutin Nehajev, *Rakovica,* Zagreb, 1932,

Mate Artuković, *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba),*

Ivan Dujmović, *Povijest zavaljske župe,* Zagreb 1999;

Vjekoslav Klaić, *Borbe za hrvatske prekosavske krajeve i njihova reinkorporacija g. 1814-1822.* *Vjesnik kr. drž. arhiva,* Zagreb, 1926.

Dokumentacija Ministarstva kulture RH, *Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu i Sakralne baštine u Senju.*